

Kálmánchey Zoltán
doktori disszertációja.

A testnevelés szerepe a jelennevelésben,
különös tekintettel az akarat erő fejlesztésére.

P é c s , 1959.

Diss. B 244

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés. A téma felvetésének indoklása	4
II. A jellem fogalma	7
A világnézeti nevelés szerepe a jellemformálásban. A testnevelés lehetőségei a világnézeti nevelésben	10
III. Az akaratnevelés problémája.....	16
A testnevelés szerepe az akaratni folyamat kibontakozásának elősegítésében, a pozitív+irányu elhatározás lélektani feltételeinek megteremtésében	17
A testnevelés szerepe a pozitív irányu elhatározást és cselekvést elősegítő értelmi és érzelmi tényezők kifejlesztésében	27
A testnevelés szerepe az akaratnak gyakorlás révén történő edzésében	42
A testnevelés szerepe az önbírálatra, a cselekedet tárgyilagossá megítélésére való nevelésben	44
A testnevelés szerepe a pozitív irányu akaratni cselekvést elősegítő hasznos szokások kialakításában	48
A testnevelés szerepe az akaratni tulajdonságok fejlesztésében.....	50
Önuralom, fegyelmezettség	51

Határozottság	57
Alhatatosság, kitartás	59
Az akarat nevelése problémájának összefog- lalása	63
IV. A testnevelés szerepe néhány főbb jellemvo- nás fejlesztésében	65
1. Kommunista célratörés	66
2. Bátorság	75
3. Bajtársiasság	80
4. Szerénység	85
5. Becsületesség	87
6. Vidámság, önbizalom, optimizmus	89
V. A testnevelő tanár személyes magatartásának, a nevelőtestület és a nevelőmunka egységes- ségének jelentősége a jellemformálásban.	93

A testnevelés szerepe a jellemformálásban, különös tekintettel az akaratérő fejlesztésére

"Az ember jellemét és akaratát nem az önmagáért való testedzés erősíti meg, hanem az a testedzés, amely tartalmaz, távlatokat ad, szervezett feladatokat szolgál."¹

I.

Bevezetés.

A téma felvetésének indoklása.

Társadalmunk azt a követelményt támasztja a testneveléssel szemben, hogy segítse elő a munkára és a haza megvédésére kész, harmonikusan fejlett, szocialista gondolkodású és magatartású ember kifformálását; sajátos eszközeivel és eljárásaival nyújtson támogatást a szocialista nevelés célkitűzéseinek megvalósításához, a szocialista társadalom felépítéséhez.

Nem tisztázott azonban kellőképpen: hogyan tehet eleget a testnevelés a legjobban ezen sokrétű feladatból fakadó követelménynek?

Részben ez a tisztázatlanság eredményezte, hogy sokan - a testnevelés eszközeinek és módszereinek sajátosságából kiindulva úgy gondolták: az egészséges fejlődés elősegítésével, a fizikai képességek és mozgáskészségek sokoldalú fejlesztésével a testnevelés eleget tesz a ráháruló feladatoknak.

E felfogás szerint a tudat és magatartás formálása a testnevelésben a sajátos, alapvető feladatokkal szemben másodlagos, alárendelt követelmény, és csak annyiban szükséges, amennyiben a foglalkozások gyakorlati eredményességét elősegítik általa.

Az ilyenfajta gondolkodás következményei jelentkeztek egészen eltorzult formában egy időben egyes sportok területén, amikor is a mindenáron való eredmény-elérés érdekében hajlandók voltak feláldozni a személyiség szocialista alakításának elvét.

Ha nem is ilyen durva formában, de komoly hibák mutatkoztak iskolai testnevelésünkben is, éppen a feladatok és megoldások tisztázatlansága miatt. A technikai-gyakorlati követelmények teljesítésére való törekvés, a fizikai képességek és mozgáskészségek fejlesztésének problémái, - de nem ritkán a különböző iskolák közötti versenyek, az azokon való kitűnni-akarás elterelték a figyelmet az alapvető fontosságú nevelési feladatok megoldásáról.

Ma már azonban egyre világosabbá válik nemcsak a testnevelés területén működő pedagógusok, hanem az egyes

sportágak iránt érdeklődők előtt is, hogy a testnevelés sajátos egészségügyi-biológiai feladatainak szolgálata nem választható el a nevelési feladatok megoldásától. A különböző gyakorlatok elsajátítása, a rajtuk keresztül történő fizikai képesség - és mozgás-készség-fejlesztés csak akkor jelent valóban értéket társadalmunk szempontjából, ha szocialista gondolkodásra és magatartásra való neveléssel párosul.

Az emberek tudatának, gondolkodásának, magatartásának formálása a szocializmus építésének jelen szakaszában különösen fontos feladat. Azokat a hatalmas eredményeket, amelyeket országunk a szocializmus építésében, a gazdasági és társadalmi előrehaladás területén elért, nem követte nyomon az emberek tudatának, magatartásának kívánt átformálódása. Bár törvényszerű, hogy ez az átformálódás lassabb és hosszabban tartó folyamat, mint a társadalmi folyamatok bármelyike, a széles tömegek tudatának nagymértékű lemaradása az élet egyéb területén bekövetkező gyorsütemű fejlődés mögött komoly veszedelmeket rejt magában.

Ez a fejlődésbeni különbség fokozatosan olyan ellentmondássá nőhet, ami súlyos akadályává válhat a társadalmi továbbhaladásnak, - arról nem is szólva, hogy állandó gyűlékony anyagot szolgáltat a népi demokráciánk elleni úszító propaganda számára, mint ahogyan ezt az ellenforradalmi események is igazolták.

A probléma megoldásában döntő jelentősége van az ifjúság szocialista szellemű nevelésének. Mint a Magyar Szocialista Munkáspárt kulturpolitikai programjának irányelveiben olvashatjuk: "A felnövekvő új nemzedéknek a korszerű ismeretek és a tudományos eredmények elsajátításával együtt meg kell ismernie és magáévá kell tennie a marxista-leninista világnézet alapjait, gondolkodásában, érzésvilágában, magatartásában ki kell formálnia a szocialista erkölcsöt. Ez olyan követelmény, amit oktatás- és nevelésügyünk feladatai között első helyen kell hangsúlyozni."²

Ebből a jelentős munkából, amelynek eredményességétől nem kis mértékben függ társadalmi életünk továbbhaladása, a szocialista nevelés minden területének, így a testnevelésnek is ki kell venni a részét.

Az a szerep, amit a testnevelés - megfelelő vezetés mellett - a szocialista személyiség formálásában betölteni képes, igen sokrétű. Ebből a szerteágazó hatásból csupán egy területnek az elemzését kíséreltem meg. Arra igyekszem rávilágítani: milyen szerepet tölt be a testnevelés a jellemformálásban, különös tekintettel az akarat fejlesztésére.

II.

A jellem fogalma

A jellem azoknak a lelki tulajdonságoknak az összessége, amelyek eldöntik az élet különböző helyzetében az ember

magatartását, viselkedését. A jellem tehát nem egyetlen tulajdonság, de nem is az ember lelki sajátosságainak egyszerű összessége; ezen sajátosságok közül csupán azok képezik a jellem összetevőit: a jellemvonásokat, amelyek mélyrehatóan befolyásolják az egyén magatartását és megszabják cselekvését.

Természetesen a jellemvonások szoros és szerves összefüggésben vannak az egyén egész lelki alkatával, a lelki élet minden megnyilvánulásával. A megismerési folyamatok, az érzelmi élet és az akarat egyéni sajátosságai mind jellemvonásokká válhatnak, ha az illető egyén lelki életének egészében lényeges - a magatartást erőteljesen befolyásoló - szerepre tesznek szert.

Mivel a jellemvonások a leglényegesebb, legdöntőbb lelki sajátosságok, befolyásuk megmutatkozik az egyén minden tevékenységében. A jellem határozza meg az egyén felfogását, magatartását a társadalommal, társaival, munkájával, önmagával szemben, és ez dönti el a cselekvés irányát is.

Amikor a jellemnek a személyiség egész létét, lényegét meghatározó jelentőségét aláhúzzuk, mindjárt azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a jellem nem születik velünk és semmiféle jellemvonást nem öröklünk.

"A jellemvonások - mint dr.Kardos Lajos írja - teljes egészükben életünk folyamán fejlődnek ki. A társadalmi környezetből jövő, főként nevelő hatások a jel-

lem kifejlődésének legfőbb tényezői."3

Két dolgot kell tehát itt kiemelni: Egyrészt, hogy a jellem nem készen adott lelki sajátosság, amely a születéstől eleve meghatározottan bontakozik ki a maga útján - fátumszerűen, hanem az élet folyamán fejlődik ki különböző ráhatások eredményeképpen; másrészt, hogy ezen ráhatások között döntő szerepe van a társadalmi környezetből jövő, főként nevelői hatásoknak.

A jellem tehát nem független attól a társadalomtól, azoktól a körülményektől, amelyekben az egyén él. Az adott társadalom nemcsak alakítója, hanem értékmérője is a jellemnek.

A mi társadalmunkban ez a környezeti ráhatás igen sokféle lehet. Itt szerephez jutnak a szocializmus építésének folyamatából származó szervezett és alkalomszerű befolyások mellett a még meglévő osztályviszonyokból, a megszokásból, a vallásos eszmei ráhatásokból, ellenséges propagandából stb. származó hatások. Nálunk még kemény harc folyik az emberek tudatának, gondolkodásának meghódításáért, a lelkek megnyeréséért, a szocialista jellem kialakításáért. Mert a mi társadalmunk építése nem akármilyen jellemet kíván, hanem olyat, amely a szocialista társadalom építése és megvédése számára jelent biztos támaszt, amely megfelel az új feltételeknek, viszonyoknak és követelményeknek.

Nem beszélhetünk tehát általában a jellemről, általánosságban jellemvonásokról és azok fejlesztésének prob-

lémájáról a testneveléssel kapcsolatosan sem, hanem csakis egy adott társadalom, ~~an~~ mi helyzetünkben: a szocializmust építő társadalom követelményeiből fakadó jellemről és jellemformálásról.

Olyan tipikus jellemvonásokat kell vizsgálat alá vennünk és a testnevelés segítségével történő befolyásolásuk, fejlesztésük lehetőségeit elemeznünk, amelyek társadalmi viszonyainknak, s a szocialista jövő feltételeinek megfelelnek.

A világnézeti nevelés szerepe a jellemformálásban. A testnevelés lehetőségei a világnézeti nevelésben.

A jellem a cselekedetekben, a magatartásban nyilatkozik meg, ezért megítélése nem eszerint történik, hogy ki mit mond, hanem, hogy ki mit és hogyan cselekszik, hogyan viselkedik különböző körülmények között.

A tudatos cselekedetek irányát viszont azok az indítók és célok határozzák meg, amelyek az embernek a világgal, az emberekkel, saját munkájával és önmagával szembeni állásfoglalásból fakadnak. Eppen ezért a jellem alapjait, összefüggéseit tekintve elválaszthatatlan az egyén világnézetétől, meggyőződésétől. Helyesen emeli tehát ki dr. Kerdős Lajos előbb idézett munkájában: "Leg-

általánosabb és legfontosabb szerepe a jellem kialakításában a világnézetnek van. A világnézetből fakadó szilárd meggyőződés szilárd célkitűzést biztosít; ez pedig akaratilag életünk alapja. Ezért csak ott lehet szó a jellem igazi neveléséről, ahol az ember helyes világnézetének kialakításáról tudatosan gondoskodnak."4

"Akinek nincs szilárd meggyőződése, nem lehet szilárd jelleme sem, - állapítja meg B.M.Tyeplov -, mert az ilyen ember viselkedését nem határozott célok elérésére való törekvések szabják meg, hanem a véletlen behatások, a pillanatnyi külső körülmények."5

Mindebből világosan következik, hogy a világnézet alakítása a jellemformálással a legszorosabb kapcsolatban van, - annak mintegy az alapját képezi, amelyre épülnek, s emellett együtt fejlődnek, szilárdulnak azok az összetevők, amelyek összességükben a jellemet alkotják.

Lehetetlen tehát a testnevelés jellemformáló hatásáról beszélni a világnézet alakításában betöltött szerepének megvilágítása nélkül.

Azt mondhatja azonban erre valaki: jó-jó, de hogyan alakítható a testnevelésen keresztül a világnézet? Ez inkább az elméleti tárgyak anyagának és módszereinek felhasználásával, továbbá az ideológiai oktatás és a mozgalmi munka keretében lehetséges. Nem tesz-e eleget a testnevelő tanár az eszmei-politikai követelményeknek ezzel, hogy tőle telhetőleg igyekszik elősegíteni az egészség megszilárdítását, a fizikai képességek és mozgáskészségek kialakítását, - s általában a harmonikus, normális fej-

lődést? Nem túlzott, erőltetett és a testnevelés lényegétől idegen követelmény az, hogy rajta keresztül a világnézet kialakításához is segítséget nyújtsanak?

A kérdés ilyen feltevése alapjaiban hibás. Az emögött meghúzódó felfogás szerint a nevelés alapvető célkitűzésének megvalósítása: a szocialista világnézet kialakítása csupán bizonyos tárgyak anyagán és módszerein keresztül történik, és nem vesz abban részt a nevelés egésze, - amelynek a testnevelés szerves és elválaszthatatlan részét képezi. Alapvetően hibás az a felfogás, amely a világnézeti nevelést egyes tárgyakhoz kötött reszort-feladatnak tekinti, és ebből következően az iskolai tárgyak némelyikét, illetve a nevelés egyes részeit "mentesíti" a világnézeti nevelésben való céltudatos közreműködés kötelezettségétől.

A testnevelést úgy tekinti, mint amelynek anyaga és módszerei nem alkalmasak a világnézet alakítására, egyet jelent a testnevelés nevelési - és így társadalmi - jelentőségének lebecsülésével, értékének teljes devalválásával.

A helyzet természetesen nem ez, mert a testnevelés jócskán nyújt lehetőséget a világnézet alakítására, - bármennyire is gyakorlati természetű és ezért látszólag nem sok mód adódik keretében a felvilágosító, meggyőző munkára, - arról nem is szólva, hogy a világnézeti nevelésnek nem egyedüli útja a tantárgy-adta órán belüli lehetőségek ki-

használása. Itt szerepet játszik a nevelő egész ráhatása az ifjúsággal való érintkezés, beszélgetés kapcsán, amire a testnevelő tanárnak különösen sok lehetősége nyílik a különböző testnevelési rendezvények, versenyek, kirándulások, sportköri foglalkozások alkalmával. Ha ehhez hozzászámítjuk azt, hogy a testnevelő tanárok - éppen a tárgy iránti vonzalom és a sportolás, versenyzés közben kialakult kapcsolatok révén - általában a legközvetlenebb kapcsolatban vannak tanítványaikkal, akkor méginkább világossá válik: milyen hatalmas lehetőségek vannak a testnevelés területén a világnézeti nevelés tekintetében, s ezért milyen nagy felelősség hárul a testnevelő tanárookra ezen feladat megoldásában.

Anélkül, hogy a világnézeti nevelés kérdésének részletesebb taglalásába kezdenék, éppen mert ennek elősegítése a jellem formálása szempontjából az alapokat jelenti, - és mert az előbbieken vázolt téves felfogás ma is még sok helyen erősen tartja magát -, röviden kitérek annak vázolására: miképpen segíthető elő a testnevelésen keresztül az ifjúság világnézetének formálása.

a/ A tantervi anyag átadása közben kínálkozó lehetőségek közül meg kell említeni a gyakorlatok céljának, értelmének, hatásának - egyébként is szükséges - tudatosítását. Itt persze nem hosszadalmas, összefüggő kifejtésről, előadásról van szó, mert ezt a testnevelési foglalkozások menete nem engedi meg. Ez azonban semmit sem von le azoknak a természettudományos megjegyzéseknek az

értékéből, amelyeket különböző gyakorlatoknak az ember szervezetre gyakorolt hatására vonatkozóan alkalomszerűen teszünk. Sőt miután az közvetlen - vagy bizonyos idő utáni - tapasztalattal is kapcsolódik, különösen meggyőző. Természetesen a helyes, találó, szemléletes megjegyzések megtételéhez - amelyek az emberi szervezet egységét, működését, a gyakorlatoknak a szervezetre gyakorolt alakító hatását vannak hivatva megvilágítani - az szükséges, hogy a tanár szilárd materialista meggyőződése mellett alapos anatómiai, fiziológiai és természetesen szakmai ismeretekkel rendelkezzen.

Mozgásoktatás közben elengedhetetlen, hogy az ember szervezetre, annak felépítésére és működésére vonatkozóan megjegyzéseket ne tegyünk. Ha ebben határozottan képviseljük a dialektikus materializmus álláspontját, pl. az ember fejlődésére, a lelki folyamatok anyagi alapjaira, a feltételes reflexek kialakulására, a reflexfolyamatoknak, mint a lelki élet biológiai alapjaira, az átöröklésre stb. vonatkozóan, akkor ezzel kétségtelenül segítséget nyújtunk a tanulók világnézetének alakításához.

b/ De ugyanigy mód és lehetőség van arra - amivel kötelessége is minden testnevelő tanárnak élni -, hogy a testnevelés értelméről, jelentőségéről, társadalmi szerepéről való megemlékezés, elbeszélgetés során határozott történelmi materialista álláspontot foglaljon el, rámutatva a szocialista társadalom igazára, felsőbbrendűségére, amikor a testnevelést és sportot az egész dolgozó

nép felemelése érdekében használja fel, szemben az osztálytársadalmak testnevelési- és sport-politikájával.

c/ Szilárd világnézeti alapon állva tudjuk helyesen felfedni azokat a visszasságokat, ellentmondásokat is, amelyek még nálunk is fellelhetők a testnevelés és sport területén, - s amelyekről kimutathatjuk, hogy azok nem a szocialista társadalom velejárói, hanem éppen attól idegen, visszahúzó erők működésének következményei, amelyek ellen küzdenünk kell.

Társadalmi és természettudományos ismeretek nyújtásával, amelyek alkalomszerűen a gyakorlatokhoz, vagy a gyakorlatok egy-egy csoportjához fűzhetők, ill. versenyekkel, kirándulásokkal, sporttalálkozókkal, azok értékelésével kapcsolatosan merülnek fel, hatalmas segítséget nyújthatunk a világnézeti nevelés számára.

De élnek-e a világnézet alakításának ilyen lehetőségeivel? Vannak akik igen, de ma még jócskán akadnak, akik nem. Ennek oka persze nem abban rejlik, hogy nem találják a lehetőségeket a világnézeti nevelésre a gyakorlati tevékenység során, hanem abban, hogy testnevelő tanáraink egy része nem áll világnézetiileg azon a szilárd alapon, amely arra serkentené őket, hogy a lehetőségeket valóban ki is használják.

Ezért azonban nem lehet egyoldalúan a testnevelő tanárok lemaradozó részét elmarasztalni, - de mégkevésbé lehet egyszerűen tudomásul venni ezt azzal, hogy márpedig ez így van, de majd csak lesz valahogy.

Nevelés, felvilágosítás, világnézeti képzés, türelem - és követelmények a nevelőkkel szemben. Ez lehet a követendő út! De ezen az uton határozottan meg kell indulni, mert a nevelők szilárd világnézeti meggyőződése nélkül szocialista jellemformálásról, szocialista neveléstől nem lehet beszélni. Hiszen aki nincs szilárdan meggyőződve arról, amire tanítványait nevelni kell, az nem is képes megoldani a nevelési feladatokat, nem képes arra, hogy a szocialista társadalom követelményeinek megfelelő, szilárd világnézeti alapon nyugvó jellem kialakításához támogatást nyújtson.

Amikor tehát a testnevelés jellemformáló szerepéről, jelentőségéről beszélünk a továbbiakban, sohasem téveszthetjük szem elől, hogy az alapokat a világnézet formálása jelenti, aminek viszont feltétele a nevelők világnézeti szilárdsága. Világnézeti nevelés nélkül a jellemformálás homokra-építés, ami csak látszateredményeket hozhat.

III.

Az akaratnevelés problémája

A jellemet alkotó egyes jellemvonásokról általában azt mondtuk, hogy azoknak legfőbb ismérve, hogy döntően befolyásolják az ember magatartását és cselekedeteit. A megismerési folyamatok, az érzelmi élet és az akarat egyéni sajátosságai egyaránt jellemvonásokká válhat-

nak, ha a lelki élet egészében lényeges szerepet töltenek be, ha az egyén magatartását mélyrehatóan befolyásolják és cselekvéseit meghatározzák.

Ebből következik, hogy a jellemre nézve az akarat sajátosságok a legdöntőbbek, mivel az akarat a lelki életnek az az oldala, amely közvetlenül jut kifejezésre a viselkedésben, a cselekedetekben. A jellem milyenségét pedig az mutatja, hogy ki mit és hogyan cselekszik.

Mivel az akarat a jellem gerincének tekinthető, különösen fontos, hogy a testnevelés akaratfejlesztő szerepével és módszereivel behatóan foglalkozzunk.

A testnevelés szerepe az akarat
folyamat kibontakozásának előre-
gítésében, a pozitív + irányú,
elhatározás lélektani feltéte-
leinek megteremtésében.

1. Az akarat a lelki életnek az a folyamata, amely belső, vagy külső akadályok leküzdésében nyilvánul meg.

Belső akadályt képezhetnek a cselekvés előkészítésében és lefolyásában olyan - a kigondolt cselekvés irányával ellentétesen ható - késztetések, amelyeknek leküzdésére, a cselekvés elhatározása és végrehajtása érdekében önmagunkban harcot kell folytatnunk. Ilyen belső akadályként szerepelhet a félelem, a lustaság, a kényelemszeretet, a szórakozás vágya, amikor komoly munkát kel-

lene végezni stb.

Külső akadályt jelenthetnek különböző fizikai akadályok, amelyeket a cselekvés céljának elérése érdekében kell leküzdeni; a munkában előforduló nehézségek, mások ellenkezése stb.

Az akaratnak tehát ott van szerepe, ahol gátló tényezőkkel kell szembeszállni. Ahol nincs akadály, nincs mit leküzdeni. Ami simán, könnyen valósul meg, ahhoz nincs szükség akaraterőre - és nem is fejleszti azt.

Az akaratni folyamatra éppen az jellemző, hogy ellentétes késztetések, motivumok harcával kezdődik. Ennek a harcnak a kimenetele a legdöntőbb az akaratni cselekvésre nézve.

Az ellentétes késztetések milyenségét illetően dr. Kardos Lajos megjegyzi, hogy "nem akármilyen motivum áll szemben akármilyen motivummal, - hanem az egyik motivum mindig a kötelességérzet, a másik pedig valamilyen azzal ellentétes késztetés."⁶ A motivumok tehát, amelyek a külső, vagy belső akadályok felbukkanásával bennünk jelentkeznek és egymással harcba szállnak, ellentétes tendenciájuk, amelyek közül a pozitív irányu a kötelességérzés.

A feladat az, hogy a motivumok harcában pozitív irányú döntést elősegítő kötelességérzést fejlesszük ki, megteremtve ezáltal a harc kimenetelének kedvező feltételeit.

A kötelességérzés közösségi érzés, amely a közösség

velemilyen formájával /csapat, raj, osztály, iskola, család, diákszervezet, a haza stb./ szembeni felelősségből származik.

Mivel a motivumok közötti küzdelem pozitív irányú kimenetele, az akarat megédzése szempontjából a közösségi érzés kifejlesztése döntő, vizsgáljuk meg először azt, hogy mennyiben segíti a testnevelés a közösségi érzés, a közösségi iránti felelősségérzés: a kötelességérzés kifejlesztését.

A testnevelési foglalkozások a közösségek kialakítására, összekovácsolódására és a közösséggel szembeni felelősségérzés kifejlesztésére kitűnő lehetőségeket nyújtanak. Különös jelentősége van ebből a szempontból a csapatfoglalkozásoknak, a játékoknak, versenyeknek, kirándulásoknak stb.

Mivel igazolható ez az állítás?

a/ A helyesen vezetett testnevelési óra, sportfoglalkozás, kirándulások, verseny stb. igen jó alkalom olyan közös élmények szerzésére, boldog, örömteli kilátások felkeltesére, és beteljesítésére, amelyek elősegítik a csapat az osztály, az órs, stb. tagjai kapcsolatainak bensőségesebbé, közvetlenebbé válását.

Közös, örömteli élményt nyújthat az osztály számára pl. az együttes gyakorlatok szép és eredményes végrehajtása, a versenyeken való részvétel, a játék küzdelme, a közös erőfeszítés eredményeképpen / megszülető győzelem stb.

Közös - és a győzelem örömteli élményénél nem kisebb összekovácsoló erőt képviselő - "élmény" lehet a vereség is a játéokban, a sportszerű küzdelemben, a csapatversenyben. Hányszor vagyunk tanúi annak, hogy éppen egy-egy vereség döbbsenti rá a csapat tagjait arra, hogy össze kell fogni, hogy jobban meg kell érteniök egymást, nem cselekedhet mindenki a saját belátása szerint, mert csak az egység, a közös elhatározás és együttműködés vezethet győzelemre.

Ezek a közös élmények nyújtanak segítséget ahhoz, hogy már nagyobb és távolabbi célok eléréséért is harcolni képes a közösség. Éppen a testnevelési foglalkozások nyújtotta kis közeli örömei, élmények segíthetnek abban, hogy a közösség összeforrva képessé válik távolabbi, magasabbfokú perspektivák eléréséért való küzdelemre.

Távolabbi célt jelenthet pl. egy osztályok közötti verseny, vagy iskolák közötti mérkőzés, esetleg egy megyei, vagy országos verseny-kiírás, amelyre való rendszeres, alapos felkészülés már komoly munkát, megfelelő életmódot stb. követel.

b/ A testnevelési foglalkozások élményei, a sportversenyek izgalmái, a győzelem boldogító érzésében és a vereség elviselésében való osztozás elősegíti a közösség érzelmi összekovácsolódását. A sok örömet, szórakozást, felüdülést, vidámságot, romantikát, izgalmakat és élményeket jelentő testnevelési foglalkozások, versenyek szinessé,

vonzóvá teszik a közösség életét. Az ilyen közösségbe szívesen kapcsolódnak bele a tanulók, és önként vetik alá magukat a kollektiva iratlen törvényeinek.

A vonzó közösség, amely érzelmileg is összekovácsolódott, komoly erőt képvisel. Az ilyen közösség közvéleménye valóban hatalmas, "mindennél hathatósabb, szabályozó és fegyelmező nevelési tényező", amelynek keretében, amellyel szemben fejlődik az egyén felelősségérzése, köteleességérzése.

Gondoljuk csak el, milyen felelősséget éreznek a csapat tagjai, az egyes versenyzők, vagy játékosok az ilyen közösséggel szemben, amikor éppen az ő magatartásukon, cselekedeteiken múlik a siker, a győzelem. Nem a döntetlenre álló nagy mérkőzés utolsó másodpercében büntetődobást, /vagy rugást/ végző játékos felelősségérzését vetem fel-, mint kirivó példát ennek illusztrálására, — hanem a testnevelési foglalkozások során lépten-nyomon előforduló eseteket, amikor egy-egy kis váltóversenyben, csapatjátékban kell helytállni a csapat győzelméért.

A közösség iránti köteleességérzésből fakadó hősiesség helytállásáról tanuskodik a következő megtörtént eset: Az egyik általános iskola IV.osztályának három raja az év eleje óta versenyzett egymással a legkülönbözőbb számokban. A versenyek pontszerzésre mentek. Az első raj /sasok/ és a harmadik raj /tigrisek/ fej-fej mellett haladt a pontok gyűjtésében. A csapatok minden tag-

ja elszántan küzdött a helyezésekért. Óriási volt a lelkesedés, a biztatás egy-egy játékos váltó-versenyen. Egyik alkalommal akadályversenyre került sor. A "tigrisek" és a "sasok" versenyzői szinte egyszerre váltották, de a vége felé a "sasok" előnyre tettek szert. Szabó Jóska, a "sasok" utolsó tagja azonban az egyik akadálnál elcsúszott, és alaposan megütötte a térdét. Már-már úgy látszott, hogy a csapat erőfeszítése a közbejött baleset miatt nem vezet győzelemre. Jóska nagyon fájlalta a lábát, de összeszorította a fogát és ereje utolsó maradványát összeszedve, egy fél méter előnnyel elsőnek futott be a célba. Csak az eredmény kihirdetés után csuklott össze a fájdalomtól. Rajának győzelme felett érzett boldog, büszke érzés mosolya ragyogott arcán még fájdalmai közepette is, amikor az osztály megtapsolta és a "sasok" vállukon vitték az öltözőbe hős kis társukat.

A kollektív gyakorlati foglalkozások, versenyek, beoltják a tanulóba a felelősségérzést csapatukkal, osztályukkal, iskolájukkal, a szűkebb és tágabb közösséggel, - végső fokon a társadalommal szemben. A gyerekekre nézve a legsúlyosabb vád, ha társai azt mondják: "látod, most te miattad, a te könnyelműséged, önzésed, fegyelmezetlenséged, felelőtlenységed miatt veszítettük el a versenyt, kaptunk ki a játékban!"

A tanulók átérzik azt a komoly felelősséget, amely rájuk - mint a közösség, a csapat tagjaira - hárul. Ez a felelősségérzés - éppen a közösség ráhatása következté-

ben - már az általános iskola legalsóbb osztályaiban is jelentkezik, és a későbbiek folyamán, a tudat fejlődésével még csak növekszik. A közösséggel szemben érzett felelősségérzés az, ami halletlen erő kifejtésre sarkallja még azokat is, akiket előzőleg gyengébb akaratúaknak, vagy fizikailag kevésbé fejletteknek tartottunk.

Fennáll azonban az a veszély, hogy a csapat tagjai elkülönülnek az osztály, az iskola tágabb közösségétől, és szűk "haveri"-, "klikk"- érdekeket képviselnek. Az ilyen elkülönülés a helytelen irányításnak, az elhibázott nevelőmunkának az eredménye, aminek az a következménye, hogy a csapat tagjai nem érznek egyet az iskola szűkebb és tágabb közösségével és az osztály, az iskola sem érzi sajátjának a csapatot.

Az ilyen csapatok és a bennük kialakult szellem immár nem elősegítői az egészséges közösség kialakításának, hanem éppen ellenkezőleg: akadályozói, bomlasztói a kollektívának. Ezekben a "közösségekben" a felelősségérzés is ingatag lábakon áll, s inkább a belső konfliktusokkal teli összejátszás, cinkosság lép a helyére, ami már eleve magában hordja a szétbomlás csiráit.

Nevelőmunkánkkal oda kell hatni, hogy a testnevelési foglalkozások adta lehetőségeket kihasználva egészséges kollektívák, érzelmileg jól összeforrott közösségek kialakítását segítjük elő, amelyek jó feltételeket biztosítanak a felelősségtudat, a kötelességérzés kifejlődéséhez. Gondot kell itt fordítani olyan problémákra,

mint a csapatvezetők helyes kiválasztása, a jó csapat-szellem kialakításának előmozdítása a buzdítás, a dicséret, a bírálat, - szükség esetén a büntetés - megfelelő időben való alkalmazásával; a nagyhangú primadonnáskodóknak, a közösség bomlasztóinak visszaszorítása stb.

A kötelességérzés kifejlesztésében azonban nem szabad megállni a játékok, csapatversenyek, testnevelési gyakorlati követelmények célkitűzései el~~z~~éréséért való felelősségérzés kialakításánál. Helytelen lenne ezzel megelégedni abból a téves elképzelésből kiindulva, hogy a testnevelési foglalkozások a felelősségtudat, a kötelességérzés fejlesztése tekintetében ezzel elérték céljukat.

A kötelességérzés fejlesztése - a testnevelési jellegű feladatok megoldása érdekében - csak a munka egyik részét, első lépcsőjét jelentheti. Ezen a ponton való megrekedés inkább akadályozza, mint segíti a tanulónak munkájával és a tágabb közösséggel szembeni kötelességérzésének: a lelkiismeretességnek a kifejlődését, amely minden cselekedetében meg kell, hogy nyilvánuljon.

A legtöbb testnevelő tanárnak van olyan tapasztalata, hogy egyik-másik sportért rajongó tanuló, aki a csapat iránti ragaszkodástól, a közösséggel szembeni kötelességérzéstől - de nem utolsó sorban a versenyek izgalmas élményeitől, a győzelem boldogító érzésének

vágyától - sarkallva nagyszerű példát mutat az áldozatvállalásra, hallatlan erő kifejtéssel küzd a külső fizikai akadályokkal, valamint a fáradtsággal, a kimerültséggel szemben, - elhanyagolja tanulmányait. Az ilyen tanulóban még nem fejlődött ki kellőképpen a kötelességérzés mindennapi munkájával szemben. A versenyben, a játékokban mutatott magatartása nem vált minden tevékenységét alapvetően meghatározó lelki sajátossággá, nem vált jellemvonássá.

A feladat tehát az, hogy a testnevelési foglalkozások nyomán kifejlődő felelősségérzést, amely a játékok, versenyek győzelme, a gyakorlati, testnevelési célkitűzések eredményes megoldása érdekében sarkallja nagy teljesítményekre, szívós küzdelemre a csapat, a közösség tagjait, kiterjesszük az élet minden megnyilvánulására, tehát az egyén jellemvonásává fejlesszük ki.

Ez általában nem egyszerű, sima folyamat. A kötelességérzésnek azt a formáját ugyanis, ami a játékokban, versenyekben, a testnevelési gyakorlati foglalkozások során nyilatkozik meg, legtöbbször olyan érzelmi összetevők indukálják, mint a fizikai teljesítményekben való versenyezés vágya, a vetélkedés izgalmainak élvezete, a szabad mozgás, a játék élménye iránti természetes vonzódás stb.

Ezekkel a közvetlen érzelmi indítékokkal alátámasztott felelősségérzés, amely közeli, örömteli élmények,

kilátások, győzelmi remények tettekre lelkesítő talaján sarjad, kétségtelenül hamarabb fejlődik ki és erősödik meg, mint a kötelességérzésnek az a tágabb és magasabb formája, amely jelentős negatív érzelmi késztetésekkel szemben teszi képessé az egyént a cselekvésre.

Ha tehát a felelősségérzés fejlesztésében az előző szinten megállunk, akkor az ut első és könnyebbik felének megtételével elégedtünk meg, arról nem is szólva, hogy a játékok és versenyek iránti erőteljes vonzalom a motivumok harcában sokszor éppen a negatív oldalon szerepel, tehát olyan indítékot képvisel, amely ellen a tágabb és magasabb szintű kötelességérzésnek kell felvenni a küzdelmet.

Mi tehát a teendő? Az, hogy a testnevelés iránti vonzódást, az érzelmileg összekovácsolódott kollektívák felelősségérzést fejlesztő erejét kihasználva segítsük elő a munkával, az egyéb feladatokkal szembeni kötelességérzés kifejlődését. Arra kell nevelni a tanulókat, hogy vágyaikat meg tudják fékezni, keretek közzé tudják szorítani. Ennek módja lehet a meggyőzés, a buzdítás, a bírálat, és esetleg a sporttól és versenyzéstől való eltiltás egy időre, stb.

Jó eredményt hozhat a munkában való helytállásnak a testnevelési foglalkozások folyamán való értékelése. /Pl. a versenyző csapatokat aszerint is értékeljük, hogy milyen a tanulmányi munkájuk, megtartásuk. Irányítsuk

ugy a közösséget, hogy az ne csak a jó verseny- vagy játék-eredményekre sarkallja tagjait, hanem a jó tanulmányi munkára és a helyes magatartásra is./

A felelősségtudat, a kötelességérzés, a lelkiismeretesség a testnevelés anyagának és módszereinek megfelelő alkalmazásával, a kialakuló és megerősödő közösségek hatóerejének felhasználásával tehát nagymértékben fejleszthető, Arra kell törekedni, hogy a közösséggel szembeni felelősségérzés, amely a testgyakorlatok jó eredményét, a játékok, versenyek győzelmét segíti, az itt jelentkező ellentétes késztetésekkel /fáradtság, lustaság, félelem stb./ szembeni küzdelemben biztosítja a sikert, a mindennapi munka, az élet különböző körülményei között is olyan hatóerőt jelentsen, ami a motívumok harcában a pozitív irányú döntést segíti elő, és biztosítja a helyes irányú cselekvések végrehajtását. Az első láncszem csak a másodikkal összekapcsolódva jelent a szocialista jellem és erkölcsi mérce alapján komoly értéket.

A testnevelés szerepe a pozitív irányú elhatározást és cselekvést elősegítő értelmi és érzelmi tényezők kifejlesztésében.

2. Az akarat cselekvéseket megelőző ellentétes késztetések harcát pozitív irányban lezáró, majd pedig a cselekvések végrehajtását biztosító kötelességérzés

mélységét, erejét - végső fokon az akarat erősségét, különböző tényezők befolyásolják. Ezek részben értelmi, részben érzelmi jellegűek.

Nézzük meg ezeket a testnevelés~~s~~ vonatkozásában közelebbről; vizsgáljuk meg, hogy milyen értelmi, ^{és} érzelmi tényezők játszanak szerepet a testneveléssel kapcsolatos akarat cselekvésekben, illetve, mennyiben fejleszthetők a testnevelés által azok az értelmi és érzelmi összetevők, amelyek az akarat megerősítése, megedzése szempontjából lényegesek.

a/ Valamely cselekvéssel kapcsolatos döntés meghozatalában és annak végrehajtásában nagy^I jelentősége van a cél világos látásának, megértésének, értelmi elfogadásának.

Olyan feladatok megoldására nehezen tudjuk akarat-erőnket mozgósítani, amelyeknek szükségességéről nem vagyunk meggyőződve, jelentőségét nem látjuk világosan. Ezért olyan fontos - az akarat nevelése szempontjából is - a feladatok, az elvégzendő tevékenység értelmének, céljának, az egyén és a közösség szempontjából való szükségességének tudatosítása, megértetése és elfogadtatása.

Azok a cselekvések, amelyeket a tanulók egyszerű elrendelés alapján gépiesen végeznek, - anélkül, hogy azoknak értelmét felfognák, szükségességét belátnák, - nem fejleszthetnek olyan lelki indítékokat, amelyek a

későbbiek folyamán, a vezetés ilyen módjának megszüntével, hasonló tevékenységre ösztönöznének. Többek között ezért is van olyan nagy jelentősége a testnevelés mozgásanyagának oktatásánál a tudatosításnak, ami ^{szí} kell hogy terjedjen az egyes gyakorlatok, gyakorlatláncok és az egész testnevelés értelmének, céljának, az egyén és a közösség életében betöltött szerepének megértetésére, szükségességének beláttatására, ~~az~~ értelmi elfogadtatására.

Természetesen a cél világos látása, a cselekvés szükségességének értelmi belátása önmagában még nem feltétlenül elegendő a helyesirányú döntés meghozatalához és a cselekvés végrehajtásához. Itt igen nagy szerepük van az érzelmeknek, vagyis hogy ne csak megértsék és helyeseljék az elvégzendő feladatokat, hanem kívánják is azoknak végrehajtását, szívesen, örömmel - vagy éppen lelkesedéssel - vállalják azoknak megvalósítását.

A testnevelés keretében történő akarat-nevelés kérdésének boncolgatásánál azonban a feladatok tudatosításának és az érzelmi késztetések felhasználásának problémájával külön-külön is foglalkozni kívánok, egyrészt azért, mert az előbbiek jelentőségét sokan nem látják világosan, aminek hátrányos következményeit lépten-nyomon tapasztalhatjuk; másrészt, mert különbség mutatkozik a fejlődés folyamán e két motívum megerősítésének mértékében, egymáshoz való viszonyában.

Nyilván az iskoláskor elején nem kezdhetjük a gyakorlatok végeztetését azoknak értelméről, szerepéről és szükségességéről szóló fejtegetésekkel. Itt a gyermekeknek a mozgások, játékok iránti természettől való vonzódását kell kihasználni annak elérésére, hogy valóban szívesen, örömmel végezzék a különböző gyakorlatokat, és vállalkozzanak egyre fokozottabb bátorságot, erőfeszítést, kitartást igénylő feladatok megoldására.

A későbbiek folyamán azonban már nem elégedhetünk meg a tisztán érzelmi vonzódással, - ami egyébként is csökkenő tendenciát mutat főleg a kötöttebb, nagyobb figyelmet és erő kifejtést kívánó, kevésbé változatos és érdekes gyakorlatoknál.

A tudatosítás, a gyakorlatok értelmének, céljának magyarázata a közeli, vonzó perspektívák felvételével, kilátásba helyezésével veheti kezdetét; pl. arra való utalással, hogy ennek és ennek a gyakorlatnak a jó elsajátítása milyen előnnyel járhat a rajok későbbi versenyében, egy esetleges nyilvános szereplés szempontjából, vagy éppen, hogy egy magasabbfokú, tetszetős, vonzó gyakorlat végzéséhez eljuthassunk.

Már korán kezdetét veheti az olyanféle utalás a gyakorlatok hatására, mint az pl., hogy "ettől a gyakorlattól erősödik a karotok, és könnyen fel fogtok tudni mászni a kötélén", vagy "azért csináljuk ezt a gyakorlatot, hogy egyenesen tudjátok megatokat tartani", vagy "ez a gyakorlat a lábatokat erősíti, amire nagy

szükségetek van ahhoz, hogy jól tudjatok futni, ugrani" stb.

Természetesen ezek az apró megjegyzések, magyarázatok belevegyülnek a gyakorlati foglalkozások menetébe, és annak folyamatosságát nem zavarják, mert hiszen a hangsúly a mozgáson, a gyakorlásán és nem a magyarázgatáson van. A gyakorlatok értelmére, hatására, szükségességére vonatkozó megjegyzések, rövid kitérések a későbbiek folyamán sem válhatnak a folyamatos mozgás akadályozójává. A gyakorlatok szünetében és folyamatában azonban egyaránt lehetőség nyílik a szükséges felvilágosítás megadására.

Ugyancsak módot ad erre az óra elején történő tájékoztatás, az egyes gyakorlatok, versenyek, játékok befejezésével sorra kerülő rövid értékelések, a foglalkozások végén kívánatos összefoglaló értékelés stb. De ki kell használni a felvilágosítás, a megértetés céljára a tanulókkal való érintkezés, csoportos és egyéni beszélgetés lehetőségeit is.

Az emberi testről és annak funkcióiról, az egészség és betegség kérdéseiről való egyéb vonatkozású tanulmányaikkal össze kell kapcsolni a testgyakorlatoknak az egészség megszilárdításában, a betegségek megelőzésében, a normális fejlődés biztosításában, a munkaképesség színvonalának emelésében, idejének kiterjesztésében stb. betöltött szerepéről szóló ismertetéseket. A rövid, találó megjegyzések, a foglalkozások előtti, utáni megbeszélések, a sportkörök kötetlenebb formái közötti elbeszél-

getés; a kirándulások stb. igen sok lehetőséget kínálnak ezen feladatok megoldására.

Középiskolában már nemcsak az egyes gyakorlatok értelméről, szükségességéről, a testnevelésnek az egyén egészsége, normális fejlődése szempontjából betöltött szerepéről beszélhetünk, hanem a testnevelés társadalmi szerepéről és jelentőségéről is. Arról, hogy hazánkban milyen jelentősége van a testnevelésnek a békés építő munkára és a haza megvédésére való felkészülés szempontjából. Rá kell mutatni arra is, hogy miképpen használja fel a kapitalista társadalom a testnevelést és sportot saját céljai szolgálatára és hogyan mutatkoztak ~~is~~ /sőt néha még ma is mutatkoznak/ a burzsoá szemlélet maradványai népi demokráciánk testkulturájában, amely maradványok ellen valamennyiünknek harcot kell folytatnunk.

A különböző gyakorlatok értelmének, a rendszeres edzés szükségességének, a testnevelés céljának, fontosságának tudatosítása, értelmi beláttatása és elfogadtatása fontos feltétele annak, hogy az iskolát elhagyó ifjúság - és a felnőttek is - győzelmesen tudják megvívni az ellentétes késztetéseknek azt a csatáját, amelyeknél a tulsó serpenyőben egyre nagyobb nehezként jelentkezik a túlzott kényelemszeretet, a rendszeres és kellő mértékű fizikai mozgás iránti csökkenő lelkesedés, az "úgyis mozgunk eleget egész nap" jelszóval történő önmegnyugtató stb.

A célok, feladatok világos látása, értelmi elfogadása a rendszeres edzés érdekében történő akarat-erősítés pozitív irányba ható motivumainak erősítése szempontjából tehát igen fontos. Végeredményben ez képezi az egyik lényeges feltételét a tömegtestnevelés és tömegsport kibontakozásának, aminek komoly társadalmi jelentősége eléggé közismert.

De a tudatosságnak, a célok és feladatok világos látásának, értelmi elfogadásának jelentősége a testnevelés akarat-fejlesztő szerepének szempontjából más vonatkozásban is igen nagy. Ezt éppen a testnevelésben és sportban jelentkező érzelmi motivumok megfelelő regulációjával kapcsolatosan fogjuk látni.

b./ Az akarat erejét a belátáson, a közösségi követelmények hatóerején és az értelmi elfogadáson túl az érzelmek befolyásolják. Ami iránt kedvünk van, amit szeretünk csinálni, ami iránt lelkesedünk, annak végrehajtására érzelmeink mozgósítják akaratunkat.

Aminek érzelmeink ellentmondanak, amitől idegenkedünk, annak a cselekedetnek a végrehajtásához az érzelmeink nem mozgósítják az akaratot, hanem inkább fékezik annak megnyilatkozását.

Viszont az is igaz, hogy éppen az ellentétes érzelmi késztetésekkel szembeni harc közben nyilatkozik meg igazában és fejlődik az akarat.

Felmerül a kérdés: vajon nyújt-e segítséget a testnevelés olyan érzelmeink fejlesztéséhez, amelyek a leg-

különbözőbb körülmények között képesek helyes irányú döntést és végrehajtást biztosító akaraterőt indukálni; továbbá rendelkezik-e a testnevelés olyan eszközökkel, tud-e biztosítani olyan eljárásokat, amelyek által képes a különböző érzelmek regulációjára, a kötelesség-érzés érvényesülésének elősegítésére?

A testnevelés mozgásanyaga - főleg a játék - közel áll az ifjuság lelkéhez. A gyer^{ek}ek és fiatalok szeretnek játszani, vetélkedni, versenyezni; szeretik erejüket, ügyességüket kipróbálni, - érzelmileg vonzódnak a testneveléshez és sporthoz. Éppen ezen érzelmek jelenléte következtében könnyen tudják mozgósítani akaratukat a különböző feladatok megoldására. Az esetleg jelentkező belső gátlásokat /fáradtság, lustaság, félelem stb./ is könnyebben seprí el az érzelemmel alátámasztott akarat.

Az általános tapasztalat az, hogy a testgyakorlatok végzéséhez - mégha megerőltető, fárasztó, vagy nagyfokú bátorságot igénylő is - a tanulók nagy többsége éppen érzelmi vonzódása, lelkesedése következtében viszonylag könnyen tudja mozgósítani akaratát. A megásra csapó érzelmek: a győzelem vágya, a dicsőségszomj óriási akartati erőfeszítésre készítetnek még olyan kis csapatküzdelemben is, mint amilyen egy egyszerű kötélhúzó verseny. A felfokozott érzelmek adnak szárnyakat a futóknak a buzdítás hallatára, vagy a fáradt játékosnak, amikor megcsillan a győzelem reménye.

De szinte nincs is a testnevelésnek olyan mozzanata, ahol ne tapasztalhatnánk a vonzódásnak, a lelkesedésnek, a küzdelem, a vetélkedés szeretetének akaratot fejlesztő, a folytonosan felbukkanó külső és belső akadályok leküzdésében segítségül siető erejét.

A testnevelési foglalkozásokat azonban úgy kell vezetni, hogy a testnevelés és sport iránti szeretet fokozatosan értelmi belátással is kapcsolódjék, mert az érzelmek csak akkor fogják az akaratot minden körülmények között a megfelelő irányban és mértékben mozgósítani, ha az érzelmeket az értelem alá tudjuk rendelni.

Az érzelemnek az értelem által való regulációjára több vonatkozásban is szükség van a testnevelés területén. Éppen ezért most az érzelmek tárgyalásánál ismét vissza kell térni a tudatosság szerepének kiemeléséhez.

A tudatosság egyik jelentősége meglehetősen közismert. Az ti., hogy ha a tanuló a testnevelésben végzett mozgástevékenység értelmét, jelentőségét nem látja elég világosan, ha nem válik nála mély meggyőződéssé annak szükségessége, akkor - mint ahogyan az előbbieken erre már céloztam - az érzelmi késztetések csökkenésével - pl. a felnőttébb korban -, nem marad semmi, ami testének edzésére ösztönöznék. /A szabadban való mozgási vágyból - és egyéb indítékok miatt - örömmel várt hétfégi kirándulás nem téveszthető össze a rendszeres testedzés igényével./

Éppen ebben van az iskolai testnevelés egyik súlyos hibája, hogy sokan elhanyagolják a tudatosítást, és ezen keresztül, valamint a vonzódásnak éppen a tudatosítás segítségével történő konzerválása által a rendszeres testnevelés igényének kialakítását, - a test edzésének kulturális szükségletté való tételét.

A sportban eredményt elérő tanulók rendszerint tovább sportolnak az iskola befejezése után is. Ennek oka általában nemcsak egyszerűen a sport szeretete, hanem az a távlat, cél, amely értelmi vonatkozásban is a tanuló előtt áll az adott sportág további eredményes űzése esetén. Viszont a tanulók nagy tömegeit - akiknek nincsenek kiemelkedő képességeik a sport területén - az iskola elhagyása után legtöbb esetben már nem fűtik érzelmek a rendszeres sportolás "akarására". A versenyzőkéhez hasonló távlatok sem serkentik az értelmi belátásra. Ha tehát nincs meg az a meggyőződés, amire az előbbieken céloztam, és nem alakultak ki hasznos szokások és értelmi belátáson alapuló igény, akkor nem várható, hogy az iskolát elhagyó ifjúság rendszeresen törődni fog testének edzésével, nem várható, hogy az iskolai testnevelés a tömegsport szilárd bázisává válik.

A tudatosság, az értelmi beláttatás fontosságának kiemelése természetesen nem homályosíthatja el az érzelmek nagy jelentőségét a testnevelés és sport rendszeres űzése szempontjából. A megszerettetés, a testnevelés helyes irányítása által kiváltott, a közvetlen tapasztalás

lat alapján szerzett kellemes élmények a rendszeres testnevelésnek a későbbiekben is legfontosabb indítékai. Ez könnyíti meg az utat a tudatosítás számára is, aminek jelentősége az évek számának szaporodásával - az érettebb korban - csak fokozódik.

Tehát megszerettetés, a rendszeres testneveléshez való érzelmi hozzákapcsolás, és - ennek segítő erejét felhasználva - a fejlődési sajátosságokhoz mért tudatosítás, értelmi beláttatás, - ez lehet az útja és biztosítéka annak, hogy a testnevelés és sport a legszélesebb tömegeket megmozgató rendszeres tevékenységgé, kulturális szükségletté válják.

Sajnos jelenleg az a helyzet, hogy pl. a főiskolákra és egyetemekre kerülők jelentős részénél is averzió mutatkozik a rendszeres testneveléssel szemben. /Nem véletlen, hogy még az ellenforradalmi un. ifjúsági követelések között is szerepelt az egyetemek és főiskolák minden hallgató számára kötelező testnevelésének az eltörlése./ Megdöbbentő ez 18-22 éveseknél, akiknél még az érzelmi késztetéseknek is jócskán hatni kellene. De sokszor azt tapasztaljuk, hogy még érzelmileg is ellentétes késztetéseket sikerült elültetni ezekben a fiatalokban. /Hiba lehet itt a nevelői eljárásokban, az alkalmazott módszerekben, a felhasznált oktatási anyagban és annak számonkérésében, az elbírálás módjában is. Erre azonban nem kívánok kitérni, mert

ez tulságosan távolra vezetne és eltérítene az eredeti probléma kifejtésétől./

Az előzőekben azt igyekeztem megvilágítani, hogy a meglévő, vagy könnyen létrehozható érzelmi indítékok következtében a testnevelés mozgásanyagának elvégzésére való akarati mozgósítás viszonylag könnyebb feladat. Ezt az előnyt feltétlenül ki kell használni - mégpedig nemcsak a jóképességük fejlesztésének elősegítésére, hanem valamennyi tanuló akaratának a fejlesztése érdekében is.

Itt azonban még egy másik kérdésre is ki kell térni, ami kétségtelenül problémaként jelentkezik.

Arról van ugyanis szó, hogy nem egyszer tapasztalhatjuk: a testnevelés és sport iránt rajongó tanulók egy részénél a hatalmas érzelmi hajtóerő által serkentett akarat, amely a szeretett sportág rendszeres űzésére, óriási erőfeszítésre, komoly áldozatvállalásra készíteti őket, a tanulmányi munka területén és egyéb feladatok elvégzése vonatkozásában nem mutatkozik meg, - sőt éppen ellenkezőleg.

Nem egyszer szerzünk olyan tapasztalatot, hogy a sportban fejlett akaratról tanubizonyságot tevő tanuló a munkában akaratgyengének mutatkozik. A számára örömteli szórakozást, izgalmakat, lendületes, mozgalmes életet biztosító sporttevékenység hatalmas érzelmi készítése -, ami a sport terén igen nagy akarati erőfeszítésre is képessé teszi - a tanulmányi munkában

esetleg éppen gátló tényezőként jelentkezik, amely érzelmi készítés erre serkenti a tanulót, hogy idejének jelentős részét szórakozással kapcsolatos sporttal töltsse.

Ennek az - ez esetben már negatív - érzelmi készítésnek kellene szembe szegülnie akaratával, megkeresve a helyes arányokat munkája és sportolása között, de ez, éppen a magasabbrendű érzelmi motivumokkal /kötelesség-érzés, felelősségérzés/ alátámasztott akaratérő hiánya, vagy gyengesége miatt nem jár sikerrel.

Persze itt nem kétféle akaratról van szó, hanem egyszerűen arról, hogy a sportbeli hiúság, a túlzott becsvágy, a szórakozni vágyás, vagy egyéb érzelmi, erkölcsi indítékok - nem egy esetben pedig, sajnos már iskolás korban lévő ifjúságunk egy részénél is ~~az~~ a sport révén való érvényesülés, a könnyű élet és jó pénzkereset lehetőségeinek nagyonis értelmi vonatkozású átlátása - gerjeszt akaratot egy adott sporttevékenység, egy adott cselekvés-sorozat véghezvitelére.

Az ilyenfajta erőfeszítés azonban korántsem tekinthető olyan lelki sajátosságnak, amelyet szocialista jellemvonásként értékelhetünk. Nem tekinthető egyrészt azért, mert ez az "akarat" csak a cselekvés egy szűk területére korlátozódik, tehát nem jelent állandójellegű, minden irányban megmutatkozó sajátosságot; másrészt, mert itt nem akármilyen jellemről, s éppen ezért nem

akármilyen irányban ható akaratról van szó, hanem olyan jellemről és akaratról, amely a szocialista társadalom méreteivel mérve jelent értéket.

Ebből a szemszögből ítélve: a könnyű élet keresése, a hiúság, az anyagi érdekek és érvényesülés hajhászása - mint érzelmi, vagy értelmi késztetések - serkenthetnek akarati erőfeszítést, amely rosszabb esetben válhat a magatartást meghatározó, állandójellegű sajátossággá, vagyis jellembeli tulajdonsággá, de mindennek semmi köze sincs ahhoz a jellemhez és akarathoz, amiről itt szó van, - legfeljebb annyi, hogy azzal ~~hisz~~ szemben áll, azzal kibékíthetetlen ellentétben van, s többek között éppen az ilyen természetű értelmi és érzelmi csábítások elleni küzdelemben edződik, nemesedik.

Ebben az értelemben az akarat csak akkor tekinthető pozitív jellembeli tulajdonságnak, ha olyan erővé válik, amely a társadalmi szempontból helyesnek ítélt cselekedetünk irányítója és viselkedésünk tudatos szabályozója, amelynek segítségével képesek vagyunk uralkodni magunk felett.

Akkor járunk el tehát helyesen, ha a testnevelés iránti vonzalmat, lelkesedést kihasználva ^{ra} neveljük ~~is~~ tanítványainkat kötelességük teljesítésére, az emberekkel, a közösséggel, a társadalommal szembeni helyes magatartásra.

Ez különösen kezdetben nyilvánvalóan áttételeken keresztül történhet: a kötelességekre való figyelmezte-

tést összekapcsoljuk az élvezetes játékok, versenyek, kirándulások kilátásba helyezésével. Ez az eljárás a gyermekek nevelésének folyamatában a leggyakrabban előforduló módszer. Naponta ösztönözzük gyermekeinket feladataik idejében történő jó elvégzésére azzal, hogy azt mondjuk: "ha elvégeztétek a munkát, kimehettek játszani".

A játék, a szórakozás örömeinek kilátásai itt, mint közvetett érzelmi készletések, akaratit erőfeszítésre serkentenek.

De hányszor és hányszor tesszük meg testnevelési foglalkozások alkalmával is, hogy a nagyobb erőfeszítést, fárasztóbb tevékenységet kívánó mozgásanyag jó elsajátítása érdekében kilátásba helyezzük a tanulók által kedvelt játékokat, versenyeket.

Végeredményben ennek az eljárásnak a kiterjesztését, folytatását jelenti az, ha az iskolai munkában és egyéb területen való helytállásra nevelésben is felhasználjuk ezt a közvetett érzelmi serkentést. Világos dolog, hogy az eredmény csak akkor válik maradandóvá, ha egyrészt fokozatosan értelmi beláttatással is összekapcsoljuk eljárásunkat, törekedve egyuttal hasznos szokások kialakítására, másrészt ha ^{az} közvetett érzelmi serkentéshez hozza a kapcsolódást a különböző munkafeladatok végzéséből, s azoknak eredményeiből fakadó közvetlen érzelmi vonzódás is. ~~kifejlik a tanulókban.~~

A közvetett érzelmi serkentéssel kapcsolatban felvetődhet: folyamodhatunk-e szükség esetén olyan rendszabályokhoz, mint pl. a játékoktól, a sportolástól, a versenyektől való eltiltás, ha a tanuló a munkáját elhanyagolja?

Ugy gondolom, hogy indokolt esetben fordulhatunk ilyen eszközökhöz is. De nyilván arra kell törekednünk, hogy ilyen radikális eszközök igénybevételére minél ritkábban kerüljön sor. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha már a kezdeti hibákra és lazaságokra is felfigyelünk, és nem várjuk meg elmérgesedésüket.

Ha nem tévesztjük szem elől, hogy a testnevelésben alapvető feladat a nevelés, amelynek alá kell rendelnünk minden más szempontot, akkor ez irányú éberségünk nem fog eltompulni. Ha azonban bennünk is van hajlandóság a megalkuvásra, a kibuvó-keresésre - egyéb szempontok által engedve sodortatni magunkat -, akkor természetesen lényegesen nehezebb a helyzet, s akkor már esetleg többször is kénytelenek leszünk - végső esetekben - radikális eszközökhöz folyamodni. Ez azonban már nem túlságosan jó reklám a testnevelés és sport számára.

A testnevelés szerepe az akarat-
nak gyakorlás révén történő ed-
zésében.

3. Az akarat nevelése szempontjából igen jelentős

a külső és belső akadályok leküzdésében való edzés, az akaraterő állandó gyakorlása.

Az akaraterő fejlesztése nem érhető el pusztán elméleti felvilágosítással, szavakkal történő buzdítással, lelkesítéssel. Az akarat, amely cselekvésben és meggyőztetésben nyilvánul meg, - a cselekvés során alakul ki.

"Csak az tud nagy tetteiben erős akaratot kifejteni, aki akaratát száz meg száz apró dologban megacélozta."⁷

A testnevelés az akarat rendszeres gyakorlása, edzése szempontjából igen kitűnő lehetőségeket biztosít. Szinte alig van olyan mozzanata a testnevelési foglalkozásoknak, amely nem kíván jelentős akarati megfeszítést, amely ne kívánná meg a tanulóktól ezt, hogy akaraterejükön cselekedeteikben tegyenek tanubizonyosságot.

Ha csak egy egyszerű gyakorlati feladatra gondolunk, mint amilyen pl. a kötélmászás gyakorlása, a repülő gurulóátfordulás térdelő támaszban lévő társ felett, vagy másfél perces kitartó futás stb. láthatjuk, hogy itt a fizikai edzéssel, a mozgáskészség fejlesztésével egyidőben, ettől elválaszthatatlanul az akarat edzése, rendszere gyakorlása is folyik.

Nyugodtan állíthatjuk, hogy a testnevelés egész folyamata az akarat megedzésének kitűnő iskolája. Az, aki folytonos gyakorlással, kisebb-nagyobb feladatok megoldása közben, a külső és belső akadályok elleni állandó harc közepette edzi akaratát, feltehetően könnyebben fog szembeszállni azokkal a gátlásokkal, nehézségekkel is, amelyek az élet különböző körülményei kö-

zött merülnek fel.

Természetesen itt is ki kell emelni azt, hogy az akarat edzése nem szűkíthető le pusztán a testnevelési gyakorlati feladatok végeztetésére, mert ez esetben - mint már az előbbieken kifejtettem - fennáll annak a veszélye, hogy az akarati cselekvés is csak erre a területre korlátozódik, és nem terjed ki a munkavégzésre, a kötelességteljesítésre, és az általános magatartásra.

A testgyakorlatok által edzett akarat magában rejti annak lehetőségét, hogy az embernek munkájával, a társadalommal és önmagával szembeni magatartását lényegesen befolyásoló jellemvonássá válják, - de ennek bekövetkezését nem lehet a véletlenre bízni, hanem céltudatos nevelő-munkával kell elősegíteni.

A testnevelés szerepe az önbírálatra, a cselekedet tárgyvilágos megítélésére való nevelésben

4. Az akarat fejlesztése szempontjából nagy jelentősége van a szigorú önbírálatra, a saját cselekedeteink tárgyvilágos megítélésére való nevelésnek. Ki kell alakítani a magatartás és cselekedet éles bírálatának szokását. A szokássá alakított önbírálat egyik előfel-

tételét képezi a cselekedet megfontolásának és a helytelen, rossz cselekedet megbánásának, kijavításának.

A testgyakorlatok igen alkalmas eszközül szolgálnak arra, hogy általuk tárgyilagos önbírálatra neveljünk. A pontosan mérhető eredmények, a számszerűleg kimutatható teljesítmények, a gólok, kosarak, találatok stb. számainak pontos regisztrálása kitűnő segítséget nyújt arra, hogy az egyén, vagy a csapat - a közösség - le tudja mérni értékét, képességeit, tudását, és ugyanakkor módot ad arra is, hogy tárgyilagos feltételek közötti összemérés alapján tudja értékelni és megbecsülni mások erőfeszítéseit és felkészültségét.

Mindennapi jelenség testnevelési foglalkozásokon, hogy már egy kis játékos váltóverseny után is megkezdődik a győzelem, vagy éppen a vereség okainak boncolgatása, megvitatása. Maga a közösség a legszigorubb bíró a vizsgálatnál. Ebbe a folyamatba jó, ha bekapcsolódik a nevelő is, hogy a megvitatást helyes irányba terelje. Az egri Pedagógiai Főiskola gyakorló iskolájában a játékok és versenyek értékelésének, a helyes bírálat és önbírálat fejlesztésének érdekében az ott dolgozó testnevelő tanárok olyan módszert vezettek be, hogy mindjárt a verseny, a játék után közösen értékelték az eredményeket, közösen vitatták meg a tanúságokat. Ez egy-két perces pihenőt vont maga után /ilyenkor a tanár rendszerint maga köré gyűjtötte félkörbe

az osztályt/, de ez a rövid mozgás-szünet nem vált hátrányára a folyamatos foglalkozásnak, - nevelői értékéről nem is szólva.

A versenyek, játékok, vetélkedések megvitatása bőséges alkalmat ad az egyéneknek arra, hogy felülvizsgálják cselekedeteiket, magatartásukat. Ebbe a közösség erőteljes segítséget szokott nyújtani.

Az egyik alkalommal időre történő akadályverseny folyt a gyakorló iskola VI.osztályában. Egy-egy csapat egyszerre indult, de a legtöbb akadályt egyenként tudták csak leküzdeni, azoknak elhelyezése és természete miatt. A célbaérkezés akkor következett be, amikor már a csapat minden tagja eredeti helyére érkezett és mozdulatlanul állt a sorban. Az egyik csapat utolsó tanulója - mert elsősorban tőle függött a célbaérkezés befejezése, hiszen ő neki kellett utoljára áthaladni az akadályokon - az utolsó akadályt kikerülve futott helyére, néhány másodperces előnyt biztosítva ezáltal csapataának.

A szabálytalankodás, a jogtalan előnyszerzés miatt a csapat büntetésből nem kapott pontot, Hiábavaló volt tehát az egész csapat igyekezete, egyetlen tanuló szándékosan elkövetett hibájából elestek a győzelemtől és az értékes pontoktól.

A felháborodás a csapat becsületesen küzdő tagjai között olyan nagy volt, hogy nem akartak a továbbiakban együtt versenyezni a szándékosan szabály/sértést elkö-

vető társukkal. Alig lehetett őket lecsillapítani, és csak ^{akkor} ~~teny~~hültek meg, amikor a kis szabálytalankodó hibáját beismerve fogadkozott, hogy ez többé nem fog előfordulni.

Ilyen és ehhez hasonló eset nem ritkaság. Szinte nincs olyan testnevelési foglalkozás, amelyen lépten-nyomon mód ne adódna a cselekedetek felülvizsgálására, az önbírálat szokásainak alakítására, ami a lelkiismeretességre való nevelésnek fontos útja.

Ugyancsak a teljesítmények mérhetősége, az eredmények közvetlen ellenőrizhető volta készteti arra a tanulókat, hogy reálisan mérlegeljék képességeiket, és ne vállalkozzanak olyan feladatokra, amelyek túlhaladják erőiket, s amelyekkel végülis nem tudnak megbízkozni.

A képességek és lehetőségek nem-ismerése vezethet olyan elhatározásokra, amelyek nem reálisak, amelyeknek teljesítésére való törekvés közben kényszerülünk feladni a küzdelmet. Az erők helytelen megítéléséből, a meggondolatlan elhatározásokból fakadó kudarc gyengíti az akaratot.

Sokszor a túlzott becsvágy, a gyors sikerre való törekvés ragadtatja a testnevelés területén érejüket meghaladó feladatok vállalására egyes tanulókat. A legnagyobb hibát követi el az a tanár, aki hiuságból, feltűnni-, "produkálni"-akarásból támogatást nyújt ilyen vállalkozásokhoz. Ez nemcsak a tanuló akaratát töri meg

az előbb-utóbb bekövetkező kudarc nyomán, hanem súlyosan alááshatja az egészséget is.

A testnevelés szerepe a pozitív irányú akarat cselekvést elősegítő hasznos szokások kialakításában.

5. A pozitív irányú döntés elősegítése, a megfelelő irányban ható akarat érvényesülése útjának megkönnyítése szempontjából igen nagy jelentősége van a hasznos szokások: a tevékenységben tanúsított erőfeszítés, a rendszeret, a feladat megoldásához való ragaszkodás, az egyéni törekvéseknek a közösség törekvései alá való rendelése stb. szokásai kialakításának.

A testnevelés az akarat fejlesztéséhez elsősorban éppen azzal járul hozzá, hogy nemcsak egy-egy alkalomra szóló akarat erőfeszítést követel, hanem a fizikai képességek, a mozgáskészségek fejlesztése, az egészség megszilárdítása érdekében történő rendszeres gyakorlás révén állandó akarat erőfeszítést igényel. Éppen ez a folytonos gyakorlás, az akadályok leküzdésének rendszeres ismétlése biztosítja az akarat erőfeszítés szokásának kialakulását, ami elősegíti az akarat megszilárdulását, minden körülmények közötti megnyilatkozását.

A gyakorlás révén elért sikerek további erőfeszítésre serkentenek és hozzájárulnak az akarat pozitív érzelmi motivumainak erősítéséhez.

Az akarat erőfeszítésnek gyakorlás révén történő szokássá - alakítását Kairov is fontosnak tekinti az akarat nevelése szempontjából. Azt írja: "Csak az akaratérő szakadatlan gyakorlásával alakíthatjuk ki annak állandóságát és intenzitását, s változtathatjuk azt szokássá; az elért sikerek alapján támad a nehézségek legyőzésének öröme és az elégedettség érzése, ebből pedig: a készség arra, hogy szembeszálljunk velük, hogy legyőzzük őket."⁸.

A testnevelési foglalkozások a rend, a fegyelem, a cél megvalósításáért folytatott erőfeszítés szokásainak kialakítása szempontjából is kitűnő lehetőségeket biztosítanak. De itt nyílik a legtöbb alkalom arra is, hogy a tanuló fokozatosan ne csak ^{be} lássa a közösségbe való beleilleszkedést, az egyéni céloknak a kollektív céljai alá való helyezésének szükségességét, hanem hogy ez a magatartás szokásává is váljék.

Amikor az öltözőben a ruhák rendben való letétele megköveteljük, amikor a foglalkozások lefolyása - azoknak természetéből fakadóan - fegyelmezettséget, közösségbe való beilleszkedést, együttes mozgást, kölcsönös segítségadást követel meg, amikor a játékok a cél érdekében az együttműködést, a cselekvések koordinálását,

az egyéni törekvéseknek a közösség érdekei alá való helyezését teszik szükségessé, - akkor nemcsak az akarat pillanatnyi gyakorlását, edzését segítik elő, hanem olyan hasznos szokások kialakítását is, amelyek a későbbi cselekvések és a magatartás szempontjából komoly előnyöket jelentenek az egyénre nézve.

A hasznos szokások kialakítása maga is akaratit erőfeszítést igényel, hiszen a tanulónak újból és újból önmagát kell legyőzni, feltörő indulatait, rossz szokásain, temperamentumán - a jelentkező külső és belső készletéseken - kell urrá lenni ahhoz, hogy a hasznos szokások kialakuljanak. De az ok és okozat dialektikus kölcsönhatása itt is fennáll. Ezért mondja Tyeplov: "A szokások tudatos nevelése erős akaratot igényel, ami viszont az akarat nevelésének is legjobb eszköze."⁹

A testnevelés szerepe az akaratit tulajdonságok fejlesztésében

Az akaratnak - mint a jellem gerincének - fejlesztésével kapcsolatban meg kell azt is jegyezni, hogy az többrétű lelki folyamat.

Az akaratit tulajdonságok közül én itt csak azokat kívánom röviden elemezni, amelyek - véleményem szerint - különösen fontosak, és fejlesztésükben a testnevelésnek jelentős szerepe van.

1. Az egyik ilyen akaratit tulajdonság az önuralom.

A gyakorlatban leginkább ezt az akaratit tulajdonságot nevezzük akaraterőnek. Enélkül nemcsak a nagy, bátor hőstettek nem lehetségesek, hanem a lelkiismeretesség és szorgalom leghétköznapibb megnyilvánulásai sem.

Önuralomra van szükség, hogy kényszeríteni tudjuk magunkat elhatározásunk végrehajtására és le tudjuk küzdeni az akadályozó késztetéseket, nemkívánatos érzelmeket és indulatokat. Ebben az értelemben beszélhetünk általában fegyelmezettségről és önuralomról.

A testnevelési foglalkozások kiválóan alkalmasak az önuralom és fegyelmezetség gyakorlására - és szükségességének értelmi beláttatására is. Hiszen itt állandóan szembe kell nézni a tanulóknak nemcsak olyan ellentétes késztetésekkel, mint a fáradtság, lustaság, félelem, hanem olyan indulatokkal is, amelyek küzdelem közben, a játék hevében nem egyszer serkentik a tanulókat nemkívánatos cselekedetekre.

Ott, ahol a kedélyhangulat felfokozódása, a verseny, a játék izgalma, a vetélkedés heve közepette felszabadulnak az érzelmeik és indulatok, ahol csökken az értelem reguláló szerepe, ott van különösen szükség az önuralomra, ilyen körülmények között edződik igazán az önmagunk felett való uralkodni tudás képessége.

Szükségtelen itt példákat felsorolni arra, hogy a szabályok betartása, az ellenfél esetleges helytelen magatartása, a mindenáron győzni akarás, a tanár /a játékvezető/ döntéseinek fegyelmezett tudomásul vétele

minden körülmények között, milyen nagymérvű önuralmat követel meg minden tanulótól.

De gondoljuk csak meg, hogy a küzdelem hevében, a játék izgalmaitól felfokozott kedélyhangulatban mennyivel nehezebb dolguk van a motívumok harcában a pozitív irányú készletéseknek a pillanatonként változó helyzetek közötti cselekvések irányának eldöntésénél.

Érzelmi, indulati felfokozottság, és ugyanakkor a gyors döntés szükségessége! Ez lényegesen más helyzet, mint a nyugodt, lecsillapodott lelki állapotban való mérlegelés, amire általában jóval több idő is áll rendelkezésre, mint a versenyben, játékban, küzdelemben. Mennyivel inkább szükség van hát ilyenkor a kemény akaratra, amely meg tudja zabolázni az esetleg helytelen irányba ható érzelmeket, indulatokat.

De nemcsak a versenyek, játékok követelnek-és fejlesztenek - önuralmat, fegyelmet. A testnevelési foglalkozások egész folyamata ezen értékes akarati tulajdonságok fejlesztését segíti elő - természetesen megfelelő vezetés mellett. A legegyszerűbb talajgyakorlaktól a magasfokú, szertorna gyakorlatokig, a rajtpróbától a rudugrásig minden testgyakorlat elválaszthatatlan kapcsolatban van a fegyelmezett magatartással, az önuralommal, a mozgások, cselekedetek feletti uralkodni tudás szükségességével.

Gondoljunk bármelyik kis fogó-játékra, vagy játékos váltóversenyre /s itt idézhetném újra ezt a kis

esetet, amelyet a felelősségérzés fejlesztésének kérdésénél hoztam fel/, s látni fogjuk, hogy azoknak szinte egész ~~gyakorlatlánc~~ lefolyása az önfegyelem iskolája. A fogó előli menekülés közben, a győzelemért való küzdelem hevében a szabályok pontos betartása, az akadályok megfelelő módon való leküzdése, az érzelmeiktől fűtött lendületes cselekvés közbeni megállni-tudás - nemcsak a lábakon, hanem elsősorban éppen a megindított cselekvés sodrában pl. a tanár sipjelére, vagy egy egyszerű figyelmeztetésre, - mind-mind nagyfokú önuralmat, fegyelmezettséget követelnek és fejlesztenek.

De vegyünk egy együttes szabadgyakorlatot, ahol az egyszerre történő kötött mozgás már külsőleg is fegyelmezettséget sugároz. Hátha még arra gondolunk: mennyi önuralomra volt szükség a gyakorlatlánc olyanfoku bevézéséhez, beidegzéséhez, hogy az esztétikailag is gyönyörködtetővé vált a külső szemlélő számára.

A gyakorlatok tehát természetüknél fogva kiválóan alkalmasak az önuralom, a fegyelmezett magatartás kifejlesztésére, ~~A~~ de azt természetesen nem önmaguktól, spontán hatásukkal biztosítják. A nevelő céltudatos tevékenységére itt még nagyobb szükség van, mint más foglalkozásokon, hiszen a felfokozott hangulatban sokkal nagyobb a lehetősége a negatív irányú motivumok felülkerekedésének.

Sajnos még ma is tapasztalható, hogy nem egy eset-

ben éppen a sporttal intenzíven foglalkozók mutatnak kisebb fegyelmet az átlagnál a mindennapi életben, a munkában és embertársaikhoz való viszonyukban. Több adat mutat arra, hogy ezek a jelenségek nemcsak néhány elkényeztetett élsportolónál fordulnak elő, hanem a tehetségesebb középiskolai, sőt általános iskolai tanulók körében is.

Talán szükségtelen kihangsúlyozni, hogy mindezért nem a testgyakorlatok és sportok - mint nevelési eszközök - marasztalhatók el. Hiszen nem nehéz belátni, hogy a testnevelés és sport-~~a~~ nyújtotta körülmények, lehetőségek kitűnően alkalmasak az önuralom, a fegyelmezett megatartás alakítására, gyakorlására. A hiba itt a nevelői eljárásban van, és még azt sem lehet kifogásként felhozni - mint ahogy fel szokták hozni -, hogy ti. a sportolók általában temperamentumosabbak, erőtől duzzadó, mindig kitörni kész emberek, akiknél nehezebben megy a fékezés, ezérthát nem is kell olyan mértékkel mérni őket, mint más földi halandót.

Ez a szemlélet és okoskodás teljesen hibás, mert az önuralom és fegyelem gyakorlásának éppen egyik feladata az, hogy a temperamentum negatív oldalai feletti uralkodni tudást is biztosítsa, másrészt pedig a temperamentum is befolyásolható, alakítható. "Egyik legfontosabb feladatunk - írja Tyeplov -, hogy temperamentumunk előnyeit és hátrányait felismerjük, és megtanul-

junk uralkodni felettük és irányítani őket. Olyan feladat ez, amely az ember jellemének neveléséhez feltétlenül szükséges."¹⁰

Elsősorban maguknak a testnevelő tanároknak kell világosan látni, hogy a testnevelés és sportadta nevelési lehetőségeket minden tekintetben fel kell használni a tanulók - sportoló, vagy nemsportoló tanulók - önuralmának, fegyelmének gyakorlására, fejlesztésére.

Be kell azonban vallani, hogy ezen a téren vannak mulasztások. A különböző versenyekre való készülés, az egyes sportfeladatok megoldására való törekvés, a tanárok munkájának értékelésében jelentkező eltorzulások sok esetben azt eredményezték, hogy a tanárok a fegyelemre és önuralomra való nevelés tekintetében engedményeket tettek, vagy legalábbis nem fordítottak erre olyan gondot, mint amilyent a jellem gerincét jelentő akarat ezen fontos tulajdonságának a kialakítása megérdemelt volna.

Mit ér az olyan ember - mégha jó sportbeli eredményeket ér is el /bár az önuralom és fegyelm hijján lévő sportoló a sportban sem viheti sokra/, ha éppen fegyelmezetlensége, önuralomhiánya miatt képtelen komoly munkára, és magatartása miatt a közösségbe sem tud megfelelő módon beilleszkedni. Az ilyen ember szembe kerül előbb-utóbb a társadalommal is, és csak teherré, - a testnevelésnek és sportnak is hitelrontó-

jává válik.

Itt meg kell jegyezni, hogy az önuralom és fegyelem nem pusztán begyakorlás problémája, hanem a megértés, a belátás, - tehát az értelmi elfogadás függvénye is. Enélkül az önuralom és fegyelem csak legfeljebb időleges állapot, vagy kényszerű kaloda, amelyből való kiszabadulás csak az alkalomtól függ.

A testnevelési foglalkozások nemcsak az önuralom és fegyelmezett magatartás szokásainak a kialakítására alkalmasak, hanem az önuralom szükségességének, a fegyelmezett magatartás elengedhetetlen voltának értelmi beláttatására is.

Ez pedig igen fontos dolog! Nem elegendő csupán úgy megkövetelni az önuralmat és fegyelmet, hogy "ennek pedig így kell lenni és kész!", és aztán vaskézrel korábban tartani a tanulókat, hanem törekedni kell - a követeléssel párhuzamosan - a beláttatásra, a megértetésre, a fegyelmi normák értelmi elfogadtatására. Enélkül a testnevelés fegyelemre nevelő ereje drillé válik, szimpla fegyelmezéssé, aminek értéke nem lehet kétséges.

Sajnos sok esetben az iskolákban a testnevelő tanár rezortjának tekintik a fegyelem megteremtésének ilyen eszközökkel való biztosítását, - ami teljesen abszurd dolog! Persze ez abból adódik, hogy a testnevelés a fegyelmezett magatartásra való nevelésnek mind

a begyakorlás, mind a tudatosítás tekintetében kétség- kívül különösen jelentős területe, - de adódik a régi, helytelen emlékképek asszociálásából is, amikor a testnevelési órákat kellett felhasználni többek között a vak-fegyelem megteremtésére.

A testnevelés-és a sportadta igen kedvező lehetőségeket tehát arra kell felhasználni, hogy a belátáson alapuló önuralmat, a tudatos fegyelmet alakítsuk ki a tanulóknban, amely fontos akarati tulajdonság képessé teszi növendékeinket arra, hogy az iskolában - és az iskola elhagyása után is - megfelelő módon tudjanak behelyezkedni a társadalmi életbe, az emberi közösségbe, munkájukat becsülettel végezzék, és megtalálják a helyes egyensúlyt kötelességük és szórakozásuk között.

2. Fontos akarati tulajdonság a határozottság, ami abban nyilvánul meg, hogy az ember kellő időben és erély- lyyel tud elhatározásra jutni, és minden további töprengés és bizonytalankodás nélkül tud cselekedni.

A határozottság nem elhamarkodott cselekvést jelent, de nem tür felesleges és végnélküli meditációt sem. Igen gyakran nincs is idő hosszadalmas fontolgatásra, mert a helyzet gyors elhatározást és cselekvést követel. Ilyenkor a bizonytalanságból fakadó pillanatnyi kése- delem is a cselekvés elhibázását eredményezheti, ami súlyos következményekkel járhat.

A testnevelés a helyzet gyors felismerésére és a késedelem nélküli cselekvésre való nevelés kitünő le-

hetőségeit biztosítja. Hiszen a testgyakorlatok túlnyomó többsége megkívánja a gyors elhatározást és cselekvést. Különösen szembetűnő ez a játékoknál, ahol a pillanatról-pillanatra változó helyzetekben kell a célnak megfelelően, gyorsan cselekedni.

A gyors elhatározás és cselekvés azonban a játékban sem jelenthet kapkodást, meggondolatlanságot. Sőt éppen arra is páratlan lehetőséget nyújt, hogy a helyes mérlegeléssel összekapcsolt, határozott, gyors cselekvés, és a megfontolatlan, kapkodó, elhirtelenkedett cselekvés közötti különbséget nyomban a cselekvés megtörténte után /vagy legalábbis nem sokkal utána/ a gyakorlati eredmény nyomán érzékeltesse.

Ha a kapott labdát a helyzet megfelelő mérlegelése nélkül, elhirtelenkedve adom tovább, akkor felboríthatom a támadás, vagy a védelem egész folyamatát, amiből hátrány származik a csapatra, vagy esetleg a mérkőzés elvesztését eredményezi. A játék a gyermekek - de a serdültebbek számára is - komoly dolog, ezért az egyes játékosok megfontolatlanságát a közösség, a csapat igen keményen bírálja. Itt tehát a cselekvés gyorsasága felelősséggel párosul, vagyis a játék nem általában a gyors cselekvésre, hanem olyan határozottságra nevel, amely a helyzethez mérten megfontoltságot tételez fel.

Még inkább így áll a helyzet a különböző szer-
gyakorlatoknál, szerugrásoknál, amelyeknél az elhirtelenkedett, hebe-hurgya cselekvés az egyénre nézve is

igen súlyos következményekkel járhat.

A testnevelési foglalkozások keretében még külön eljárásokat is szoktunk alkalmazni a különböző helyzetekben való vélszerű, gyors cselekvés gyakorlására. Ezt szolgálja a már ismert gyakorlatoknak változott körülmények közötti alkalmazása /pl. akadályversenyek, játékos staféták stb. formájában./

A határozottság azonban nemcsak a döntés időben történő meghozatalában, és - ha a helyzet úgy kívánja - a cselekedet gyorsaságában mutatkozik meg, hanem abban is, hogy az elhatározást csak később követő cselekvés - esetleg folyamatos, állandó jellegű cselekvés - végrehajtása előtt nem torpanunk meg, elhatározásunktól semmi sem tántorit el.

3. A határozottságnak ez a megnyilvánulása már átvezet ahhoz az akarati tulajdonsághoz, amelyet álhatatosságnak, kitartásnak nevezünk.

Az élet ritkán produkál olyan helyzeteket, amelyeknek megoldása olyanfoku akarati erőfeszítést, a cél megvalósítása érdekében vállalt - a testi-lelki szenvedés határát suroló - hősiesség kitartást követelne, mint egyik másik sportág versenyszerű üzése. Óriási az a lelki tusa, amit pl. a közép- és hosszútávfutó viv akkor, amikor az ún. "holt-pont"-hoz érkezik, vagy amikor olyan "szurás"-t kap, hogy már úgy érzi: nincs tovább, mert képtelen egy lépést is lépni a kínzó fájdalomtól és kimerültségtől; és ki nem látott még célhoz közeledő, "hajrázó" futókat, akiknek arcát eltorzítja a tornyo-

suló gátlások elleni óriási küzdelem. Azt szokták mondani, hogy ilyenkor a futót nem is a lába, hanem a lelki ereje viszi be a célba.

Az ilyen küzdelmekben a győzelemhez legalább annyi akaratere, kitartásra van szükség, mint fizikai képességre. De hiszen az "állóképesség" nem pusztán izomzati és szervezeti állapot^{ok}, edzettségi fokot jelző sajátosság, hanem az akaratere, a kitartás lelki képességének fokmérője is. A fizikai feltételek a lelkiekkel párhuzamosan fejlődnek. A rendszeres gyakorlás fejleszti az állóképesség fizikai és pszichikai oldalát egyaránt.

De ha a példák említésében nem is megyünk távolra, hanem a testnevelésnek iskolai, általános formáit és követelményeit tartjuk szem előtt, akkor is lépten-nyomon tapasztalhatjuk, hogy az egyes gyakorlatok teljesítése, az azokra való felkészülés állandó erőfeszítést, kitartást igényel, - és fejleszt.

Csak egy egyszerű példát említek: hányszor vagyunk tanui annak, hogy általános iskolában a kötélmészás gyakorlásakor milyen szivós erőfeszítéssel igyekszik legyűrni sok gyerek a fáradtságot. Előttük a cél: elérni a kötéel közepét, majd a "bőrözést". Erőfeszítések eredményeit közvetlenül érzik, ami további erőki-fejtésre sarkallja őket.

Persze akad olyan gyerek is, amelyik egy-két fogás után abbahagyja a küzdelmet. Ilyen esetben a kö-

zösség, az osztály hangos bűzditása, a segítségadás, az önbizalom fokozása rendszerint jó eredményt hoz. A gyerekek restelli abba hagyni erőfeszítését, mert a küzdelem feladása szégyen. Viszont a szívós kitartással elért mérsékeltbb eredményt is nagyra értékeli a jó közösség. Azt a tanulót, aki többszöri próbálkozás után, komoly akaratú erőfeszítéssel fel tud mászni a kötélen a megjelölt magasságig, az egész osztály rendszerint tapsal, kitörő örömmel üdvözli, - anélkül, hogy erre bűzditanánk őket.

A kitartás azonban - főleg az állandó erőfeszítést igénylő feladatok teljesítése, a komoly munkában való folyamatos helytállás tekintetében - gyerekeknél, fiataloknál sokszor gyenge lábon áll. A feladat elvégzésébe való lendületes belefogás nem jár mindig együtt a kitartással, a lankadatlan erőfeszítéssel.

Ennek a tulajdonságnak a kifejlesztése különösen szükségessé teszi a cél világos látását, megértését, elfogadását, továbbá olyan érzelmek felkeltését, amelyek serkentőleg hatnak a folyamatos akaratú erőfeszítésre. Az adott tevékenység iránti vonzódás, amely a ~~cél eléréséig állandósítani tudja~~ *

A feladatok perspektivikus rendszere, amely a közösség formálása szempontjából is alapvető fontosságú eljárás, a kitartás, a szívós küzdeni-tudás kifejlesztése céljából is felhasználható.

* cél világos látásával, értelmi elfogadásával párosul, teszi képessé az embert arra, hogy arra legyen ellenakadása felett, s tevékenységét a cél eléréséig állandósítani tudja.

Az egyes gyakorlatok értelmének, céljának tudatosítása, a testnevelésnek az egyén és a társadalom életében betöltött szerepének tisztázása, a közeli, majd egyre magasabbrendű vonzó perspektívák kilátásba helyezése mind-mind elősegíti a cél elérése érdekében végzett folyamatos erőfeszítést.

Ne legyen a foglalkozás csupán szokásszerű - egyes részleteiben szertartásos - eljárás, amit ugyan végrehajtanak a tanulók, mert végre kell hajtani - és így is szokták meg -, de annak igazi értelmét, jelentőségét nem ismerik, vagy ha felszínesen, futólagosan ismerik is, nem jutottak el a mély tudatosság fokáig.

/Ezzel nem az akarati erőfeszítés szokásai kialakításának jelentőségét kívánom kisebbiteni, Ennek fontosságára az előbbiekben már rámutattam./

Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket a tanulók nagy részének vonzódása a testnevelés, ill. annak egyes részei iránt. Ez a vonzódás a szabad, kötetlen mozgás, és főleg a játék esetében természetes, ösztönös, s éppen ezért ezen tevékenységek általánosságban nem követelnek különösebb akarati erőfeszítést. Más dolog az, amikor a gyakorlás, a rendszeres edzés folyamatban már ellentétes késztetésekkel is szembe kell szállni, és szivós kitartással kell törekedni a kitűzött cél elérésére.

A testnevelés és sport vonzóerejét kihasználva, a

rendszeres gyakorlás célját, értelmét és távlatait megvilágítva kell a nevelőnek az akadályok leküzdésében való kitartásra, állhatatosságra, a kötelesség folyamatos teljesítésére nevelni a tanulókat. De sohasem szabad megállni azon a ponton, hogy ez a kitartás csak a sport területén mutatkozzék, ahol az érzelmi késztetések egyébként is a legerősebb, - mint ahogyan erre már a kötelességérzés feljlesztésénél rámutattunk. Az olyan analóg következtetés, hogy aki a sportban kitartó, az a munkában, a mindennapi életben is állhatatos, fáradhatatlanul célratörő, nem feltétlenül állja meg a helyét. Hogy ez mennyire így van, azt sajnos sokszor a gyakorlat bizonyítja.

Felvilágosítással, beláttatással, a sport iránti érzelmi vonzódás felhasználásával, a tanulás, a munka területén való követelmények felállításával, ezen követelmények értelmi és érzelmi elfogadtatásával, szoktatással - és ha szükséges kényszerítéssel - arra kell nevelni tanítványainkat, hogy a munka, a mindennapi élet feladatainak megoldása érdekében legyenek képesek szívesen, kitartóan harcolni. Váljon a tanuló kitartóvá, állhatatossá nemcsak a sport területén, és nemcsak egyes esetekben, hanem a munka, a feladat-teljesítés minden frontján.

Összegezve:

A testnevelés igen jó feltételeket biztosít az akarat fejlesztésére. Megmutatkozik ez egyrészt a

testnevelés közösségformáló erejében, a közösség iránti felelősségérzés felkeltésében betöltött szerepében, ami az akaratit folyamat pozitív irányu lefolyását biztosító kötelességérzés kifejlődésének és megerősödésének feltétele; másrészt megmutatkozik abban, hogy a testnevelés rendszeres lehetőséget nyújt az akarat edzésére, az akaratit erőfeszítés szokásainak kialakítására, az önuralom és önfegyelem fokozására, a gyors elhatározás és cselekvés gyakorlására, a magasfokú célok eléréséért való szívós küzdelem: a kitartás és állhatatosság akaratit tulajdonságainak fejlesztésére.

A testnevelés mozgásanyaga azonban az akaratit fejlődésének csak lehetőségét biztosítja. A nevelő magatartásán, alkalmazott módszerein és az eszközök felhasználásával történő sokirányú nevelői ráhatásán mulik, hogy a jó eszközök meg hozzák-e a jó eredményeket.

Az elemzés során is igyekeztem állandóan kihangsúlyozni, - s itt, ezen rész összefoglalásánál is alá kívánom húzni, - hogy a testnevelő tanár akkor jár el helyesen, ha nem elégszik meg pusztán a testgyakorlatok végzésében ^{megmutatkozó} ~~megmutató~~ akaratit erőfeszítéssel; a kezében lévő vonzó, a tanulók szívéhez közel álló eszközök felhasználásával arra kell törekednie, hogy a tanulókat a munkában való helytállásra, az élet minden területén megmutatkozó önuralomra, fegyelmezettségre, állhatatosságra, a helyzethez mért gyors elhatározásra

és cselekvésre nevelje.

Ez jelenti a testnevelésben rejlő akarat-fejlesztő lehetőségek teljes kihasználását. Csak így nyújthatunk igazában segítséget a szocialista jellem gerincévé szilárduló akarat kifejlődéséhez.

/Az akarat fejlesztésének lehetőségét az egyes testgyakorlati ágak nem egyenlő mértékben biztosítják. Jelentős különbség van e tekintetben a gyerekjátékok, a torna, az atletika, az úszás, a küzdő játékok és sportok stb. között. Ezeknek külön-külön történő elemzése azonban igen messzire vezetne, és túllépné diszsertációm kereteit./

IV.

A testnevelés szerepe néhány főbb jellemvonás fejlesztésében

Az akaratról azt mondtuk, hogy az a jellem gerincét jelenti és bizonyos értelemben annak meghatározója. Az akarat fejlesztésén, megedzésén túl azonban feltétlenül szükséges elősegíteni más olyan jellemvonás kialakítását is, amely a szocialista társadalom embere számára különösen fontos.

E jellemvonások legnagyobb része bonyolult természetű, és magába foglalja a lelki élet megismerési,

érzelmi és akarati oldalának sajátosságait. Kialakításuk éppen ezért alapos lélektani, pedagógiai felkészültséget igényel.

Ezek közül csupán néhányal kívánok foglalkozni röviden, azokkal, amelyek különösen jelentős összetevői a szocialista társadalom embere jellemének, s amelyeknek fejlesztéséhez - véleményem szerint - a testnevelés jelentősen képes hozzájárulni.

1. Kommunista célratörés

Társadalmunk szempontjából a jellem legfontosabb vonása a kommunista célratörés, - vagyis az a tulajdonság, amely képessé teszi az embert arra, hogy minden cselekedetét, egész életét egy magasztos cél: a kommunista társadalom felépítése és védelme szolgálatába állítsa.

A céltudatosságnak, a jellemszilárdságnak ez a magas foka csak rendszeres és sokoldalú ráhatással alakítható ki, amely ráhatásban az iskolai nevelésnek igen nagy jelentősége van.

A kommunista célratörésre való nevelésben különösen fontos szerepet játszik a világnézeti nevelés, amely nemcsak a természet és társadalom minden ferdtetésétől és misztifikálástól mentes, tudományos szemléletére, felfogására és megértésére nevel, hanem ugyanakkor meg-

mutatja a továbbhaladás, a társadalmi felemelkedés útját, amely az egyén boldogságának is előfeltétele.

A kommunista célratörésre való nevelésben a testnevelés is segítséget tud nyújtani. Ennek a segítségnek egyik oldalára - a világnézeti nevelés lehetőségeinek kihasználására - dolgozatom elején már utaltam. Ezen fontos jellemvonásnak a nevelése tekintetében azonban a testnevelésben még egyéb lehetőségek is rejlenek.

A különböző testgyakorlatok - és általában a testnevelés - értelmének, az egyén és a közösség életében betöltött szerepének megvilágítása, ezeknek megértése és elfogadtatása a magasabbfoku célok eléréséért folytatott küzdelemre való nevelésnek egyik lépcsőfoka lehet.

Az MHK mozgalomnak éppen egyik alapvető célja az volt, hogy a tömegek rendszeres fizikai edzését eszmei alapokra helyezze - világosan kitűzve a célt: felkészülés a munkára és a haza megvédésére! /Nem az eszmei, magasabb célok, hanem szervezési, módszerbeli és egyéb okokon mulott, hogy az MHK mozgalom nem tudott meggyökeresni. Egyre világosabbá válik azonban, hogy az egész társadalmat átfogó, magas eszmei célokra irányuló testnevelési és sportmozgalom megindítása, amely népi-nemzeti hagyományokba gyökerezik, és figyelembe veszi országunk sajátos körülményeit és feltételeit, elengedhetetlenül szükséges./

Azok az apróbb közeli perspektívák, amelyeket a tanulóknak elé állítunk a gyakorlás folyamán, fokozatosan ve-

zetnek el a távolabbi célokat kitűző, nagyobb feladatok elvégzéséhez.

A közeli célok elérése, azok eredményeinek, az egyén és a közösség életében kifejtett hatásának közvetlen érzékelhetősége serkentőleg, lelkesítőleg hat, és magasabbfokú célokért való küzdelemre tesz képessé. A rendszeres edzés egy bemutató, egy iskolai, vagy iskolák közötti verseny sikere érdekében, amely eredmény nemcsak az egyénnek kedves, hanem a közösség: az osztály, az iskola hírnevét, becsületét növeli, - amire a versenyzők büszkék, s ezért komoly áldozatokra, szivós gyakorlásra hajlandók - ez már a célratörésnek magasabb foka, amely a közösség érdekeit, céljait tartja szem előtt.

Ha mindehhez az a tudat is hozzájárul, hogy a versenyzés, a rendszeres edzés nem pusztán versenyeredményeket szolgál, hanem elsősorban eszköz az önmagunk különbbé formálására, egészségünk megszilárdítására, képességeink fokozására, hogy ezáltal hasznosabb tagjai legyünk a társadalomnak, jobban és eredményesebben tudjuk szolgálni a szocializmus, majdpedig a kommunizmus építését és megvédését, akkor ez esetben már világosan kitűnik: a testnevelés a kommunista célratörést szolgálja, hathatós segítséget nyújt ezen fontos jellembeli tulajdonság kifejlesztéséhez.

Itt azonban rá kell mutatni néhány káros jelenségre is, amelyeknek kiküszöbölésére minden erőnkkel töreked-

nünk kell.

a/ Az egyik ilyen jelenség a testnevelésben és sportban itt-ott már az iskolás fokon is jelentkező öncélúság, amely eltereli testnevelésünket és sportunkat igazi feladatától, aláássa társadalmi szerepét és jelentőségét.

Az öncélúvá torzult testnevelési tevékenységben az egyedüli cél a versenyeredmények hajhászása. Az erre való vak törekvés eltakarja a testkultúra lényegét, értelmét; elfeledteti, hogy a jó versenyeredmények, a csúcscok csak következményei, vetületei a rendszeres edzésnek, a képességek sokoldalú kibontakoztatásának, de nem tekinthetők a testnevelés és sport séljének.

A célratörés ilyen leszűkített, eltorzult formájának semmi köze sincs a kommunista eszmeiséggel párosult célratöréshez. Az öncélú, csak a versenyeredményeket, rekordokat látó, azokat hajhászó sport távol áll a szocialista és kommunista társadalom igényétől, a sporttal szemben támasztott követelményétől.

Ezt az eltévelyedést legtöbbször azok a rövidlátó, hiú emberek segítik elő, akik tanítványaik tűzön-vizen keresztül hajszolt sporteredményeivel akarnak feltűnni, csillogni és előnyöket szerezni. Meg kell azonban azt is mondani, hogy ezt a káros törekvést egy időben táplálta a felsőbb szerveknek a tanár munkájáról alkotott véleménye, ítélete is, mert az elismerés nem azoknak járt elsősorban, akik az egész ifjúság egészségesebbé, erősebbé tételére, a szocialista nevelés célkitűzéseinek meg-

valósítása érdekében használták fel a testnevelést, hanem akik a tehetséges kevesekkel foglalkoztak csupán - jó sporteredmények produkálása céljából. F.I. Szamaukov intő szavai, amelyeket 1950-ben Magyarországon tarott elfadásában mondott, ma is figyelmeztetésül szolgálnak minden olyan törekvéssel szemben, amely a kommunista célratörés helyébe a versenyeredmények hajszolását kívánja állítani. "Ott, ahol a sportbeli edzés folyamatát a csúcseredmény elérésére irányuló vak törekvés vezeti - mondotta Szamaukov -, melyet a rövidlátó vezetők a sportbeli hiúság huzug medrébe irányítanak, ahol a sportbeli becsvágy feláldozza a személyiség kommunista alakításának fő elvét - a fejlesztés mindenoldalosságának elvét, ahol elfeledkeznek az ember munkástevékenységéről, ahol a szellemi és akarat nevelést elmellőzik, ott rendszerint - függetlenül attól, hogy a megfelelő vezetők akarják-e azt, vagy nem akarják - durva, öntelt, munkára és harcra képtelen félembereket "nevelnek", olyan embereket, akik messze vannak az igazi sporttól, akiket az egyesületekben nem szeretnek, és idővel pedig a szocialista állammal szemben idegenekké válnak."¹¹

Az öncélú sportolásnak az iskolában is rendszerint az a következménye, hogy a serkentés céljából agyondi-csért, dédelgetett sportolók önteltekké, fölényeskedők-ké, arrogánsokká válnak tanuló társaikkal, az osztállyal, az iskolával szemben, munkájukat elhanyagolják, és már

eleve arra rendezkednek be, hogy nekik ugyanis mindent elnézzenek és megbocsátanak, hiszen ők az iskola hírességei.

A bajt csak tetézi, ha akad olyan tanár, aki nemcsak elősegíti ennek a szemléletnek és magatartásnak a kialakulását, hanem abban is segédkezet nyújt, hogy az ilyen sportoló "átcsusszon" egyik osztályból a másikba anélkül, hogy ezért becsületesen megdolgozott volna, tanulással és magatartásával azt kiérdemelte volna.

b/ Bizonyos mértékig ezzel a jelenséggel függ össze az is, hogy sok helyen nem küzdenek elég következetesen a sportot intenzíven űzők szellemi érdeklődésének leszűkülése ellen.

A kommunista célratörés azt követeli az oktató-nevelő munka minden területétől, hogy segítse elő a sokirányú érdeklődés felkeltését, a képességek mindenoldalú kibontakoztatását, hiszen a szocialista társadalomnak nem szűklátókörű, szem-ellenzős emberekre van szüksége. "Semmi sem olyan veszedelmes - írja Szamaukov - mint a szellemi érdeklődés körének leszűkítése a szűken vett sportbeli érdekekre, amikor a sportolót a sporton kívül semmi sem érdekli, semmi sem izgatja." 12

Az érdeklődés leszűkülésének veszélye az iskolában is kísért. Ha ennek nem vetünk gátat, ha a sport iránti vonzalmat nem használjuk fel éppen sokirányú érdeklődés kifejlesztésére, az egyre jobb sportbeli eredmények elérésére való törekvést nem kapcsoljuk össze a munká-

ban való helytállással, a megfelelő magatartás kialakításával, akkor akarva-akaratlan hozzájárulunk a tanulók gondolkodásának elsekélyesítéséhez, a kommunista célratöréssel szemben a korlátozott szűklátókörűség kifejlesztéséhez.

Az öncélúság, az érdeklődés leszűkülése azok a veszélyes sziklák, amelyeken könnyen hajótörtést szenvedhet a kommunista célratörésre való nevelés a testnevelésben is. Többek között éppen ezekből a - ma már egyre gyérülő - jelenségekből vannak le sokan még manapság is téves és egészen abszurd következtetéseket a testnevelés nevelő hatására vonatkozóan.

Az öntelt, szűklátókörű, valójában semmihez sem értő, semmi komoly munkára nem kapható "sportoló" típusának kialakításáért nem a testnevelést kell elmarasztalni, hanem azokat, akik a kommunista emberformálásnak ezt a kitűnő eszlőzét nem arra használják fel, amire kellene, hanem hibás, önző féloktól vezettetve eltorzítják, helytelen vágányokra terelik a testnevelés és sport egész folyamatát.

c/ A kommunista célratörésre való nevelést szolgálja a testnevelés megfelelő példaképeknek a tanulók elé való állításával is. A legközvetlenebb - s így a leghatásosabb - példakép - akarva, nem akarva - maga a tanár, aki magatartásával e tekintetben is olyan példát mutathat, ami a legmeggyőzőbb, a legmaradandóbb.

De ezen túlmenően figyelembe kell vennünk az ifju-

ság többségének rajongását a testnevelés és sport iránt, és azt, hogy sokan éppen a sportolók közül választanak maguknak eszményképeket, akiket követni óhajtanak, akikért lelkesednek és hozzájuk hasonlóak akarnak lenni.

Ha a tanár - éppen a kommunista célratörés és a szocialista társadalom szempontjából értékes jellembeli tulajdonságok kifejlesztése érdekében - nem segíti elő olyan példaképek választását, akik valóban követésre méltóak, akkor ismét csak kienged a kezéből egy igen jó lehetőséget a helyes szemlélet, a magas eszmei alapon álló célratörés kialakítása szempontjából, - vagy éppen - akár akarja, akár sem - segédkezet nyújt az ezzel ellentétes irányba való fejlődéshez.

Hányan rajongtak ifjúságunk körében is a Puskás Öcsi-hez hasonló sportolókért, hány ifjú sportoló állította maga elé példaképül, holott közismert volt ennek az embernek elítélendő életmódja, s akinek azon túl, hogy tehetséges labdarugó volt, semmi sem írható javára, de annál több hátrányára, - hazaáruló magatartásáról nem is szólva.

A sportbeli példaképet pedig nem lehet különválasztani az általános emberi eszménytől, amit egy ifjú maga elé állít. Nem lehet azt mondani, hogy hiszen ez, vagy az az ember "csak mint sportoló" szolgál eszményképül, és nem mint minden tekintetben követendő példa.

Az ilyen gondolkodás nyilvánvalóan helytelen, mert

kettő nem választható el egymástól, és mindenféle szétválasztásra való törekvés súlyos hibához vezet. Hiszen ezzel nemcsak a sport öncélú szemléletét segítenénk elő, hanem olyanfejta elképzelés kialakulását is támogatnánk, miszerint a szocialista társadalom számára értéket jelenthet olyan sportoló is, akinek ugyan jó eredményei vannak a sport területén, de egyébként mint ember semmit sem ér.

Vannak nálunk szép számmal olyan versenyzők, olimpiai és világbajnokok, akik nemcsak a sportban, hanem az élet más területén is kiválóan megállják a helyüket. Ezeket kell követendő példának állítani a sportolni, versenyezni vágyó ifjuság elé.

De egy iskola keretében is jól meg kell válogatni, hogy kiket állítunk tanítványaink elé példaképül. Nyilván helytelen és káros, ha a tanulókra olyanok fejtenek ki vonzó hatást, akik ugyan a sportban ügyesek, de egyébként csekély értékűek, vagy egyenesen haszontalanok.

Viszont az sem helyes, ha a példakép-állításnál figyelmen kívül hagyjuk - vagy éppenséggel hátrányosan ítéljük meg /mert ilyen is előfordul még ma is/ a testnevelés és sport területén való helytállást.

A mi társadalmunk ember-eszménye a mindenoldalúan fejlett, szocialista gondolkodású és magatartású, munkára és a haza megvédésére kész ember, akinek jellemzői közül a fizikai felkészültség, a testi képességek és

mozgáskészségek fejlettsége nem hiányozhat.

Éppen ezért csak helyeselhető az egyre jobban kiszélesedő "Jó tanuló - jó sportoló" mozgalom /a mi társadalmunk kelokagáthiája/, amelynek célja éppen az, hogy azokat állítsa követendő példaként ifjuságunk elé, akik szellemi, erkölcsi és testi felkészültség tekintetében egyaránt kiemelkedők.

A kommunista célratörésre való nevelést szolgáljuk tehát azáltal, ha helyes szemléletet alakítunk ki a testnevelésben, ha elejét vesszük az öncélúságnak, az érdeklődés leszűkülésének, és ha olyan példaképeket állítunk ifjuságunk elé, amelyek valóban minden tekintetben követésre méltóak.

A magas eszmei alapon álló célratörés kifejlesztését segíti az akadályok leküzdésében való rendszeres gyakorlás, a játékok, versenyek keretében a közösségi célok eléréséért folytatott harc, a kitűzött feladatok elvégzését biztosító szívós küzdelem, ami a helyesen vezetett testnevelési foglalkozások egész folyamatában megnyilvánul.

2. Bátorság.

"Bátorságon az emberi jellem legmagasabb formáját értjük" - írja Kairov, Kornjilov N.K. professzor megfogalmazására utalva.^{13.}

Minden elfogultság nélkül mondhatjuk: az iskolai munka egyetlen területén sincs annyi lehetőség ennek a

magasfokú jellembeli tulajdonságnak a fejlesztésére, mint éppen a testnevelésben. Hiszen itt lépten-nyomon felmerül nemcsak a lehetősége, hanem a szükségessége is a bátor cselekedeteknek, - annak, hogy a tanuló a gyakorlatban bizonyítsa be: képes urrá lenni félelmén, és végre meri hajtani a különböző feladatokat, amelyek nem kis bátorságot igényelnek.

Éppen a gyakorlati kipróbálás, a bátorságot igénylő feladatok gyakorlása az a legfontosabb út, amelyen keresztül ez az értékes jellembeli tulajdonság elsősorban fejleszthető.

"Próbáljuk csak meg - írja Makarenkó - komolyan, őszintén, odaadással magunk elé tűzni a célt: bátor embert nevelni! Ilyen esetben nyilván nem korlátozhatjuk a nevelési tevékenységet lélekmentő csevegésekre. Itt nem lehet becsukni a szellőztetőt, a gyermeket vattába csomagolni és aztán Papanyinról mesélni neki. Mégpedig azért nem lehet, mert az eredmény bizonyára nem kétséges finom nevelői érzékünk előtt: ilyen eljárással cinikus megfigyelőt nevelünk, akinek az idegen hőstett szemlélődési objektum, szórakoztató mozzanat.

Bátor embert nem nevelhetünk anélkül, hogy olyan körülmények közé ne hoznánk, amelyben bebizonyíthatja bátorságát - mindegy, hogy miben: fegyelmezettségben, egyenes, nyílt beszédben, valamilyen nélkülözésben, türelemben, merészségben."¹⁴

Makarenkó szavaiból világosan kitűnik, hogy a bátorság fejlődése nem várható pusztán elméleti fejtege-

téstől. Itt gyakorlati "kipróbálásra" van szükség a példázgatások mellett, hogy valóban meggyőződhessünk a bátorság mértékéről.

A testnevelés éppen erre nyújt lehetőséget, és a legkitűnőbb körülményeket biztosítja arra, hogy a tanuló maga "kimutassa bátorságát".

Felesleges ezzel kapcsolatban a magasfokú szergyakorlatokra: léghengerekre, óriáskörökre és lélegzetállító leugrásokra hivatkozni, mint olyan gyakorlatokra, amelyek nagyfokú bátorságot igényelnek és fejlesztenek. Mert ha - pl. általános iskolás gyerekeknél - csak egy egyszerű akadály-átugrásra, rudra való felmászásra, vagy rézsutosan elhelyezett padon való felfutásra stb. gondolunk, azt látjuk, hogy a testnevelési foglalkozások egész menete végeredményben a bátorság iskolája is.

Ha még hozzátesszük, hogy ezeket a feladatokat a tanulónak mint egy közösség, egy csapat tagjának kell megoldania - esetleg versenyszerű körülmények között -, akkor nem tűnik különösnek, hogy ezeknek a feladatoknak a kapcsán a tanulók elhatározó képessége, bátorsága észrevehetően nő.

Nem ritkán tapasztalhatjuk, hogy az a gyerek, aki előzőleg a szekrényre való egyszerű felugrásnál is bártortalankodott, s csak társai és a tanár többszöri biztatására szánta el magát a számára igen nagy feladatra, az - miután gyakorlatban győződött meg az akadály le-

küzdhetőségéről, és saját képességei lebecsülésének indokolatlanságáról -, a következő alkalommal már sokkal bátrabban vállalkozik fokozott követelmények megoldására, és még az is előfordul, hogy a kezdetben félénk gyerekek önbizalmát szerezve az elért sikerek nyomán, a leghatározottabbá, a legbátrabbá válik csapatában.

A testgyakorlatok végzése közben megnyilatkozó bátorsággal kapcsolatban azonban két problémára feltétlenül rá kell mutatni.

a/A bátorság nem azonos a könnyelmű vakmerőséggel, a felelőtlen virtuskodással. Pedig a különböző testgyakorlatok ilyen magatartásra is csábítanak, - amiről minden testnevelő tanárnak vannak személyes tapasztalatai. A bátorság ugyanis feltételezi a fegyelmezettséget is, ami megóv a könnyelmű, felelőtlen cselekedetektől.

A fegyelem hiánya olyan cselekedetekre ragadtathatja a virtuskodásra hajlamosakat, amelyeknek súlyos következményei lehetnek. A hiúság, a csillogni-, feltűni-akarás gyakran gerjeszt ilyen "bátorságot".

Tapasztalataim közül csak egy esetet ragadok ki.

Egy alkalommal a bordásfallyal szemben felállva három csapat versenyzett egymással a VII.osztályban. A játékos váltóverseny menete a következő volt: kislabdával a kézben ki kellett futni egyenkint a bordásfalhoz, a fokokon felmászva a legfelső fok mögött be kellett ejteni a labdát, majd gyorsan lemászva, a földről felkapott labdá-

val visszafutva kellett váltani.

Az egyik gyerek - bár a szabály tiltotta, és ezért jól tudta, hogy cselekedetével csak érthet csapatának - virtuskodásból, feltünősködési vágyból a bordásfal legfelső fokáról hátra lendülve ugrott le, hogy minél hamarabb leérkezzen. A kiguruló labda éppen sarka alá került, a gyerek lába alaposan megrándult, majdhogynem kificamodott.

Mi értelme volt cselekedetének? - Semmi, mert csapatának nem használt vele, hanem ártott, és ok nélkül, meggondolatlanul vállalta a kö^mzelmű kockázatot. Fegyelmezetlen volt, mert hagyta magát elragadtatni ostoba feltünési vágytól.

Nagyon jó példaul szolgált viszont az eset annak megmagyarázására, hogy mi a különbség a bátorság és a felelőtlen virtuskodás között. A gyerekek nemcsak a kétő közötti jellembeli különbséget értették meg, hanem a következményeket is nyomban szemlélhették. Hosszú időn keresztül emlékezetes maradt számukra ez a magyarázat.

b/ A bátorság csak akkor tekinthető jellemvonásnak, ha nemcsak a cselekedetek szűk körére korlátozódik annak megnyilatkozása, hanem az ember minden tevékenységét és megnyilatkozását alapvetően befolyásoló tulajdonsággá válik.

Helytelen tehát a bátorságot kizárólag a testnevelési feladatok és gyakorlati követelmények megoldásának szemszögéből nézni. Méginkább helytelen az olyan elkép-

zelés, miszerint az erős, edzett ember egyuttal bátor is, abból kiindulva, hogy a fizikai fejlettség megbiztos-
ságot kölcsönöz, ami bátor fellépésre és cselekedetre
tesz képessé.

Az élet gyakran rácáfol ezekre a feltevésekre, és
arra figyelmeztet, hogy a bátorság nevelésben sem sza-
bad megállni a testgyakorlatok végzésében megmutatkozó
bátorság fokán,

"A megfigyelések azt mutatják - írja Kairov -, hogy
olykor a fizikailag erős ember gyáva, a fizikailag gyen-
ge viszont, aki erős jellemű, hősiességet és bátorságot
tanusít. Következésképpen a testneveléssel még távolról
sem oldjuk meg a bátorság nevelésének feladatát; itt
döntő jelentősége van az erkölcsi alappillérek lerakásá-
nak és kidolgozásának." 15

A testnevelő tanár feladata többek között éppen az,
hogy a közösség megfelelő irányításával, átgondolt neve-
lői ráhatással segítse elő a szocialista jellem ezen alap-
vető összetevőjének helyes irányú fejlődését, a tanuló
minden tevékenységében, cselekedetében való megnyilatko-
zását.

3. Bátársiasság.

Ez a fontos jellemvonás a jól működő közösségben
fejlődik ki és nyílatkozik meg elsősorban. A testnevelési
foglalkozásoknak pedig - mint már erre az előzőekben utal-

tam - ige^m jelentős szerepük van a közösségi szellem kialakításában és megszilárdításában.

A közös gyakorlatok, versenyek, edzések, kirándulások közelebb hozzák egymáshoz a közösségek: a raj, az osztály, az iskola tagjait. Kifejlődik bennük egymás munkájának, teljesítményeinek, erőfeszítéseinek megbecsülése, egymás segítése: a bajtársiasság.

A különböző gyakorlatok rendszeresen összekapcsolódnak kölcsönös segélynyújtással. A társasgyakorlatok, talaj- és szergyakorlatok a kölcsönös támogatásnak, segítségnek számtalan megnyilvánulását kívánják meg és fejlesztik. Gondoljunk csak az olyan gyakorlatokra, mint amilyen pl. a társ emelése és hordása, a páros gyakorlatok formájában végzett szabadgyakorlati mozgások, a hármas és csoportos gyakorlatok, vagy a társ segítségével történő egyszerű szerugrások stb.; hiszen itt a kölcsönös támogatásnak állandó gyakorlásával találkozunk, ami nemcsak hasznos szokások kialakítását szolgálja, hanem a kölcsönös segítségnek a feladatok megoldása közben tapasztalt előnyei nyomán az összetartás, a bajtársiasság érzésének a kifejlesztését is.

Talán még fokozottabb mértékben fennáll ez a játékoknál és versenyeknél, ahol a jó összetartás, a kölcsönös segítség és bajtársiasság szelleme szinte alapvető feltétele az eredményességnek. Az a csapat, amelyikből hiányzik az összetartás, a baráti, bajtársi szellem

- mégna fejlett képességekkel és technikával rendelkező egyénekből áll is -, rendszerint vereséget szenved olyan csapatoktól, amelyeknek tagjai ugyan nem rendelkeznek hasonló tudással, de összetartók, bajtársiasak, "jól megértik egymást".

Nem elégséges azonban az, ha a bajtársiasság, a segítségadás pusztán csak a testgyakorlatok, játékok, versenyek során jelentkezik. Értékes jellemvonássá csak akkor válik, ha minden körülmények között megnyilvánul.

A tapasztalat viszont éppen ezt mutatja, hogy a rendszeres testnevelés, a játékok, versenyek révén összekovácsolódott kollektiva tagjai a mindennapi életben is összetartanak, támogatják, megvédik egymást.

A bajtársiasság azonban nem azonos a cinkostársi viszonyal, a klikk-szellemmel. Vigyázni kell tehát arra, nehogy egy-egy versenyző, vagy játékos csapat tagjai elszeparálódjenek az osztály, az iskola tágabb közösségétől. A kölcsönös segítségnek, a jó összetartásnak, a bajtársiasságnak meg kell mutatkoznia a tágabb kollektívában is, és meg kell mutatkoznia az iskola falain belül és kívül egyaránt.

Megfigyeléseim során egy alkalommal pontosan követni tudtam - apró mozzanatokon keresztül - a kollektiva jó összefogásának, a bajtársiasság kifejlődésének folyamatát. Az egyik sportoló csapat szerveződésének első stádiumában még nagy volt a csapat tagjai közötti

széthúzás, az egyénieskedés; állandó volt a civekodás, egymás okolása a vereségért, a hibákért. A bajtársias-
ságnak még a nyomai sem voltak tapasztalhatók. Mindenki
"magának dolgozott", nem törődött a másikkal. Amikor ut-
re indultunk és a felszerelést kiadtam, a közös felsze-
relési tárgyak vitelét mindegyik a másikkra akarta hári-
tani. Volt eset, hogy annyira összevesztek, hogy a hol-
mit egyszerűen letették a földre és távábbmentek, mert
senki sem vállalta a "cipelést".

A hangulat egészen csepnivaló volt. A vonaton a
jobb ülőhelyek, a szálláson a jobb fekvőhelyek megszer-
zéséért valóságos roham indult; egymást lökdösték dur-
ván, kiméletlenül, csakhogy apró-cseprő előnyökhöz jus-
sanak. Egy alkalommal az egyik tanuló bokája megrándult,
s így komoly hátránnyal indult a szokásos "helyszerző
versenyen". Mindenütt a leghátrányosabb helyzetbe került,
de egyetlen társának sem jutott eszébe, hogy segítsen
rajta, vagy átadja helyét.

Nehéz és hosszú nevelő munkába telt, amíg lassan
kezdett összeforrni a csapat. Ebben segítettek az első
győzelmek, de segítettek a vereségek is, amelyeknek ér-
tékelésénél sohasem mulasztottam el kielemezni az igezi
okot: a jó összetartás, a bajtársiasság hiányát.

Az egyénieskedésben, a széthúzásban hangadók las-
san elvesztették talajukat, és kezdett kialakulni az a
néhány versenyzőből álló egységes mag, amelyre később

az egész kollektiva épült.

A rendszeres edzések, a kölcsönös segítség és megértés előnyeinek állandó tapasztalása, az egyre szaporodó sikerek jó ize mind szorosabbra fűzte az összetartást. A kölcsönös segítségnyújtás, az egymásért áldozatokra is képessé tevő bajtársiasság a közös célokért való küzdelemben fejlődött ki fokozatosan.

Megható volt látni ugyanezt a közösséget hónapok múlva, amikor utazásnál felosztották egymás között a felszereléseket. Senki sem vonakodott, sőt inkább egyre több feladatot és munkát igyekezett vállalni. Akinek sérülése volt, azt kimélték, még egyéni csomagját is elvették. A helyfoglalás "eredeti formája" már csak rossz emléknek számított. Készségesek, udvariasak, előzékenyek lettek egymás iránt, s a versenyek, mérkőzések során soha egyetlen sértő, bántó megjegyzés sem hangzott el - még akkor sem, ha valaki súlyos hibát vétett.

Nem ritka eset ez, de sajnos előfordul az ellenkezője is, amikor a testnevelési foglalkozások gyújtotta lehetőségeket nem használják ki kölcsönös segítségnyújtás, a bajtársiasság kifejlesztésére. Hányszor vagyunk tanúi annak, hogy még jónevű egyesületekben is leplezetlen széthúzás, bajtársiatlan szellem nyilvánul meg - a nagyközönség szemeláttára! Bizony ezek nem jó példák a tanulóifjúság számára sem!

A bajtársiasság magas foka önfeláldozó magatartás-

ban nyilvánul meg, abban, hogy erőmet nem kimélve, még saját egészségem és testi épségem veszélyeztetése árán is segítségére sietek bajba jutott társamnak.

A felelősségérzés és a magasfoku bajtársiasság szép megnyilatkozására mondott el egy esetet az egyik általános iskola testnevelő tanára:

"Egyik kirándulásunk alkalmával - mondotta - az erdőben "számháborút" játszottunk. Két ötödikes tanuló a játék befejezésekor hiányzott. A többiek keresésükre indultak, de közben beesteledett. A nyolcadikos fiúk önként vállalták, hogy addig nem mennek haza, amíg meg nem találják az elveszetteket.

Csoportokat alakítottak, s megindult a keresés. Az eltévedt gyerekeket az erdő távolabbi részén késő este találták meg. Nem láttam még a fiúkat olyan boldognak, mint akkor!"

4. Szerénység.

A testnevelés - éppen azáltal, hogy állandó lehetőséget nyújt a saját erők és értékek tárgyilagos lemérésére, az eredmények elérésében a közösség szerepének felismerésére, mások képességeinek, erőfeszítéseinek és eredményeinek értékelésére, azok megbecsülésére, ezzel összefüggően a helyes önismeretre és önértékelésre, megfelelő eszközzel szolgál a szerénységre való nevelésre is.

Ennek ellenére e tekintetben igen sok fonáksággal találkozunk. A gyakorlatokban, versenyeken elért apróbb-csepp-

rőbb eredmények is már elbizakodottságot, önkélgültséget válthatnak ki egyesekből. Sokszor már ~~kedvező~~^{kezdő} versenyzőknél, jobb tehetségű kezdő sportolóknál is megmutatkozik az a magatartásbeli jelenség, hogy többre tartják magukat másoknál, elbizakodottak, "fenn hordják az orrukat", szerénytelenek, követelőzők, tiszteletlenek.

Persze ezzel a magatartással az is vele szokott járni, hogy sikertelenség esetén az ilyen tanuló rendszerint elveszti kedvét; a tanárt, a pályát, a sporteszközt, az ellenfelet okolja kudarcáért, és duzzogva, nagyságában sértve félrevonul, vagy fennhéjázó, szerénytelen, fölényeskedő magatartását most már sportsikerek nélkül is igyekszik fenntartani - a legkülönbözőbb módszerek igénybevételével.

Éppen azért, mert a felmutatott eredmények, az elért sikerek nyomán megvan a lehetősége annak, hogy a magatartás ilyen irányba fejlődjék, az első pillanattól kezdve igen nagy gondot kell fordítani arra, hogy a tanulók megtanulják és megszokják a helyes önbírálatot, eredményeik megfelelő értékelését, az ellenfelek megbecsülését. A tanulók a győzelmet sohasem egyéni sikerként könyveljék el, hanem lássák meg abban a nevelő munkáját, a körülmények segítő erejét, a közösség támogatását, - nem is szólva a csapatversenyekről, a játékokról, ahol az egyén csak mint a csapat egy tagja szerepelt.

A helyes önismeret, a szerénység tesz képessé a vereség elviselésére is, amely ilyen esetben nem lehető-

rést, elkedvetlenedést eredményez, hanem a tanuságok levonását, újabb erő gyűjtését, szorgalmas felkészülést a győzelem kivívása érdekében.

A csapatvezetők kiválasztásánál, a csapatok összeállításánál, az értékelésnél ügyelnünk kell arra, hogy olyan fontos tulajdonság is figyelembe részesüljön, mint a szerénység, és ne engedjük érvényesülni, hangadóvá kinőni azokat, akik szerénytelenek, nagyhangúak, elbizakodottak - még akkor sem, ha esetleg jó képességekkel rendelkeznek.

Természetesen itt is szerepet játszik a megértetés, a felvilágosítás mellett a szoktatás, a példák állítása, a dicséret, az elmarasztalás stb. - és ebben a tekintetben is arra kell törekedni, hogy a tanulók szerénysége ne csak egy bizonyos cselekvés területére korlátozódjék, hanem egész magatartásukat befolyásoló, állandó tulajdonsággá: jellemvonássá szilárduljon.

5. Becsületesség

A "fair play" a sport legfőbb iratlan erkölcsi szabálya. A becsületesség a játékban, a versenyeken olyan alapvető követelmény, aminek akár csak a legkisebb mértékben történő áthágása a legsúlyosabb cselekedetnek minősül.

A testnevelés egész folyamata, a játékok, versenyek a becsületességre, ^{az} egyenes, nyílt magatartásra való nevelésben kitűnő lehetőségeket nyújtanak.

A játék- és versenyszabályok az egyenlő feltételek-

kel történő küzdelem biztosítékai. A küzdelem, a vetélkedés itt "nyílt sisakkal" történik. A győzelem azoké, akik magasabb tudással, jobb felkészültséggel, jobb, összeforrottabb csapatszellemmel rendelkeznek. A bíró vigyáz a "fair play" betartására, de a nézők is igen érzékenyen reagálnak minden olyan jelenségre, amely nem egyeztethető össze a becsületes magatartással.

Aki jogtalan előnyökre akar szert tenni, aki a szabályok megkerülésével, kijátszásával igyekszik kicsikarni a győzelmet, azt nemcsak a birói ítélet sújtja, hanem a játékosok, a versenyzők - és nézők - felháborodása, megvetése is.

Igy jár az a futó, aki kiméretlen /futósáv nélküli/ pályán ellenfelét szabálytalanul előzve, vagy a futásban szabálytalanul akadályozva, igyekszik előnyt szerezni; az a játékos, aki gólra törő ellenfelét - miután az akciót becsületes eszközökkel, fair módon megakadályozni nem tudta - visszahúzással, gáncsolással, szabálytalan lökéssel próbálja megzavarni; aki nem nyílt, egyenes küzdelemmel, a technikai és taktikai lehetőségek ügyes kihasználásával, képességei maximális lattbavetésével akar győzelmet elérni, hanem tisztességtelen módszerekhez folyamodik.

A becsületes gondolkodásra és magatartásra való nevelés lehetőségeit kínálják már a legegyszerűbb gyermekjátékok, váltóversenyek és csapatversenyek is. Hány és

hány csábító alkalom nyílik arra ezekben az egyszerű játékos küzdelmekben, hogy a gyermekek kisebb-nagyobb szabálysértéseket kövessenek el a győzelem kicsikarása érdekében, hogy nem tiszta eszközök igénybe vételével szerezzenek előnyöket - kijátszva a tanár figyelmét? Ha itt elnézőek vagyunk, ha apróbb-cseprőbb szabálytalanságok, nem egészen tiszta utak-módok felhasználása esetében szemrehunyunk, akkor magunk segítjük elő a becsületes eljárásról való "leszokást".

Éppen ezért - de egyéb pedagógiai okok miatt is, hiszen a játék, a verseny a gyermek számára igen komoly dolog - a biráskodásban, a győzelem eldöntésében és a helyezések sorrendjének megállapításánál igen nagy gonddal kell eljárni.

Inkább veszíteni, mint csalárd módon előnyökhöz jutni, magyarul: csalni! Ez kell, hogy a tanulók erkölcsi normájává váljék, s ebben segítséget kell nyújtani felvilágosítással, az eredmények szigorú, igazságos elbírálásával, a becsületes magatartás szokásainak a kialakításával, büzditéssel, - s ha kell büntetéssel is; de nem utolsósorban olyan közösségi szellem kialakításával, amely nem tűri meg a tisztességtelen eszközök felhasználását, a becsület utjáról való letérést, és maga regulázza meg azokat, akik ilyen irányban próbálkoznak.

Vidámság, önbizalom, optimizmus

Vidámságot, önbizalmat, optimizmust az kelt az emberben, ha látja munkájának, életének célját, eredményét, ha

lelkesítő távlatok állnak előtte, amelyekért érdemes élni, dolgozni, küzdeni.

De mindennek van olyan feltétele is, ami semmi más-
sal nem szolgálható olyan mértékben, mint a szervezet ed-
zésével, fejlesztésével. Ez pedig a jó erő és egészség,
ami nélkül nincs vidámság, sem szilárd önbizalom, sem op-
timizmus. Aki erejét-vesztett, beteges, ez rendszerint
csüggedő, lehangolt, kedvetlen is, akit még a lelkesítő
perspektivák sem tudnak túlságosan serkenteni, mert ér-
zi saját elesettségét.

De egészség és egészség között is nagy különbség
van, - ezt valamennyien jól tudjuk tapasztalatból is.
Más dolog az, ha valaki ugyan nem beteg, de éppen hogy
csak megvan, és más a kicsattanó, erőből duzzadó egészség,
ami már önmagában is vidámságot, megbiztosságot, aktivi-
tást, optimizmust sugároz. "Ránézni is jó az ilyen ember-
re" - mint mondani szokták, mert pusztán létése is felvil-
lanyoz másokat. Csak a rendszeres testedzés tud ilyen
egészség-szintet teremteni és tartósan állandósítani.

Kalinin éppen a testnevelés hatásának ezt az olda-
lát emelte ki egyik beszédében, amelyet iskolás tanulók
előtt mondott. "Miért állítom én a testnevelést egy vo-
nalba az orosz nyelvvel és a mennyiségtannal? - tette
fel a kérdést Kalinin-. Miért tartom én azt az oktatás és
nevelés egyik fő tárgyának? Elsősorban azért, mert azt aka-
rom, hogy ti mindnyájan egészséges szovjet polgárok legye-

tek. Ha a mi iskoláink rossz idegzetű és beteggyomru embereket bocsátanak ki, akiket minden évben üdülőben kell gyógyítani, akkor mire valók? Ilyen emberek nehezen találják meg boldogságukat az életben. Mert lehet-e boldog valaki jóerő és egészség nélkül?" 16.

Természetesen akkor, amikor hangsúlyozzuk a jó egészségnek, a fizikai kondicionáltságnak - mint a vidámság, önbizalom és optimizmus előfeltételének - szerepét, amelynek kifejlesztéséhez és fenntartásához a testgyakorlatok rendszeres végzése nagymértékben hozzájárulhat, ugyanakkor egy pillanatig sem feledkezhetünk meg arról, hogy a vidámság, önbizalom és optimizmus nem pusztán egészségügyi kérdés.

Ma a nyugati irodalmat általánosságban a pesszimizta hang jellemzi, ami a kapitalista társadalom emberének borulatását, perspektívatlanságát tükrözi. Az a "csak egy nap a világ" hangulat, ami főleg a nyugati irodalomból és zenéből áramlik, s ami nem a lelkesítő távlatokból, nem a feszülő munkakedvből és optimizmusból táplálkozik, veszedelmesen emlékeztet az 1943-44-es évek fasiszta összeomlást-sejditő "hangvételére".

Itt pedig nem az egészséggel van baj, - legalábbis nem a testi egészséggel. Az a társadalom, amely immár legfeljebb az atomháború kilátásait, a világ-kataklizma perspektíváit, vagy a gazdasági romlás, a nyomor és munkanélküliség fokozódásának "távlatait" tudja a felnövekvő

ifjúság elé vetíteni - mint választható lehetőségeket, nem számíthat arra, hogy ennek eredményeképpen tagjai vidámsággal, önbizalommal és optimizmussal teljenek el.

A mi társadalmunk nem ilyen perspektivákat állít ifjúságunk elé; nem a háborúra, hanem annak megekedályozására irányítja a figyelmet; nem ez atomhalál, vagy a gazdasági-társadalmi süllyedés közötti választást kínálja, hanem a békét és jólétet tűzi zászlajára.

De vajon hatnak-e teljes erejükkel ezek a lelkesítő, vidámságot, bizakodást, optimizmust keltő távlatok? Áthatja-e ifjúságunkat, népünket maradéktalanul mindennek tudata és átérzése? Ezt ma még teljes megnyugvással nem mondhatjuk el, többek között éppen azért, mert nevelő munkánk még nem bizonyult elég hatásosnak az építés lázában égő jelennel és a nagyszerű távlatokat vetítő holnappal való értelmi és érzelmi kapcsolatok teljes összhangjának megteremtésére, s a ma még jócskán érvényesülő belső és külső negatív hatások ellensúlyozására.

Tud-e ezen a téren segítséget nyújtani a testnevelés? Rejt-e olyan lehetőségeket, amelyeknek felhasználása által hozzájárulhatunk a vidámságnak, önbizalomnak és optimizmusnak nemcsak egészségügyi, hanem mélyebb pszichikai feltételei megteremtéséhez is?

Igen, kínálkozik erre lehetőség, csak élni kell vele nevelőinknek. Nem valamiféle "belepolitizálásról" van

itt szó - ezzel többet értanánk, mint használnánk. De nemcsak lehet, hanem kötelességünk is nyitogatni tanítványaink szemét és megláttatni velük társadalmunk eddigi erőfeszítéseit, ami többek között éppen erre irányul, hogy a testkultúra dolgozó népünk közkincsévé válják, hogy mindenki részesüljön a testnevelés éldásaiban.

Nem kell keresgetni a tényeket, mert azok itt vannak előttünk. Nem kell elhallgatni a hibákat sem, csak éppen nem kell azokban vájkálni és úgy tüntetni fel, mintha ezek lennének jellemzőek testnevelésünkre és sportunkra. Nem elég csak gyakorlatokat végeztetni azzal, hogy az úgys használ az egészségnek; az sem elegendő, ha a játékokban, sportokban tanítványaink pillanatnyi örömet találják és felfrissülnek általuk; vagy a versenyek, a sportbeli eredmények kilétásai lelkesítik őket. Vidámságot, önbizalmat és optimizmust csak akkor plántálhatunk igazában tanítványainkba, ha a testnevelésen keresztül is megláttatjuk tevékenységük értelmét, célját, ha lelkesültséget tudunk felkelteni bennük munkájuk, a szocializmus építése és megvédése iránt.

V.

A testnevelés akarat-fejlesztő hatásának vizsgálata mellett néhány jellemvönás alakításában betöltött szerepére igyekeztem röviden rávilágítani annak igazolására, hogy

a szocialista nevelésnek ez a - ma még pedagógiai-elméletünkben meglehetősen kidolgozatlan - területe milyen hatalmas lehetőségeket rejt magában a jellem formálása tekintetében.

Bár célul csupán ezt tűztem ki, hogy a testnevelésnek meghatározott területen - mégha ez a terület széles és szerteágazó is - megnyilvánuló hatását kíséreljem meg vizsgálat alá venni, nem hagyhatom el szokra a kapcsolatokra és összefüggésekre való utalást, amelyek ezen hatások bekövetkezésének alapvető feltételei, s amely összefüggések és kapcsolatok megvilágítása nélkül fejtegetésem nemcsak hiányos lenne, hanem félreértésekre is alkalmat adna.

Szólnom kell tehát röviden:

1. a jellemneveléssel kapcsolatosan a tanár személyes magatartásának jelentőségéről;
2. a nevelési célkitűzések megvalósításának előfeltételét képező nevelőtestületi egység problémájáról;
3. továbbá a gyakorlati nevelő munkában a nevelés különböző területeinek elválaszthatatlan összefüggéséről.

1/ Az akarat-nevelés kifejtésének összefoglalásánál már kitértem a nevelő személyes magatartásának döntő jelenségére. A testnevelés jellemformáló szerepének és je-

lentőségének taglalását azonban nem zárhatjuk le anélkül, hogy erre a problémára újból vissza ne térjünk.

Meg kell ezt tenni azért, mert nem lehet eléggé hangsúlyozni: a különböző testgyakorlatok, játékok, versenyek csak jó eszközöket, feltételeket jelentenek a nevelés számára, magát a nevelést - és benne a jellemformálást - azonban magának a nevelőnek kell megoldani a különböző eszközök felhasználásával.

Az eszközök megfelelő felhasználására azonban csak az a nevelő képes, aki nemcsak az eszközöket és az azokban rejlő értékeket ismeri, hanem tisztában van a megoldandó feladatokkal és a megoldások módjával is. Ez pedig alapos ideológiai, pedagógiai és lélektani tájékozottságot követel meg.

Mindezen túlmenően még egy dolgot szeretnék kiemelni, amire Makarenkó szavaival kívánok utalni. "Az önök személyes viselkedése - mondotta Makarenkó, a nevelőkhöz intézve szavait - a legdöntőbb tényező. Ne gondolják ezt, hogy a gyermeket csak akkor nevelik, amikor elbeszélgetnek vele, tanítják őket, vagy parancsolnak neki. Önök életük minden percében nevelik a gyermekeket, még akkor is, ha személyesen nincsenek jelen." 17

A testnevelő tanár személyes viselkedésének döntő jelentőségét különösen aláhúzza az a körülmény, hogy a testnevelési foglalkozások sokrétűsége és sajátos volta miatt a leggyakrabban érintkezik a tanulókkal - nemegyszer

olyan körülmények között is, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy a tanulók közvetlenül megismerjék a tanár igazi egyéniségét, magatartását, gondolkodását, jellemét.

A játékok, versenyek, amelyeknek feszült izgalmában a tanár szinte teljesen együtt él tanítványaival - sokszor személyesen is belekapcsolódva azokba-, az együtt végzett felkészülések és tervezgetések, a győzelem, vagy vereség közös élményei, a kirándulások, utazások stb. olyan körülményeket teremtenek, amelyekben a tanár felfogása, gondolkodása, viselkedése, jelleme szabadon, leplezetlenül megnyilatkozik. Ha ilyen körülmények között a tanár nem mutatkozik olyannek, akire a tanulók felnézhetnek, akinek gondolkodása, magatartása, jelleme valóban példa lehet számukra, akkor a testnevelés mégoly kitűnő lehetőségei mellett sem válhat az ilyen tanár kezében a jellemformálás hathatós eszközévé.

2/ A testnevelő tanár nevelő munkáját nem mint elszigetelt, különálló egyén végzi, hanem mint egy testületnek a tagja, amelynek szervezettsége, összeforrottsága, egységes nevelési elvei és egységes fellépése biztosíthatja a nevelési célkitűzések megvalósítását."A nevelésben a döntő tényező - írja Makarenkó - nem az egyes tanár eljárása, még csak nem is az iskola módszere, hanem az iskola, a közösség szervezete és a nevelési folyamat megszervezése." 18

Az olyan testület, amelyiknek tagjai különkülön utakon haladva, egymástól elszakadva, egymást meg nem értve végzik munkájukat, jó eredményt a nevelésben nem érhet el. A szocialista jellem formálása tehát megköveteli az egységes, szilárd nevelőközösséget.

Ezen a ponton nem lesz felesleges, ha röviden utalunk arra, milyen rendkívül káros a pedagógus-közösség - s ezen keresztül az iskola nevelőmunkája szempontjából - egyes tárgyak /legtöbbször a testnevelés/ "külön" kezelése, ennek megfelelően a testnevelő tanár munkájának bizonyosfoku hátrányos megkülönböztetése.

Ez a jelenség ma már egyre inkább tűnőben van, de nem egy esetben hallunk arról, hogy akadnak testületek, ahol még ma is kétségbe vonják a testnevelés nagy jelentőségét a szocialista nevelésben, amit kifejezésre juttatnak egy-egy osztályozó értekezleten, a testnevelési érdemjegy megállapítása alkalmával. De előfordul olyan eset is, amikor ez a lekicsinylés a mindennapi érintkezés kapcsán nyilvánul meg.

Távol áll tőlem, hogy az ilyen hangulatot keltő nevelők pedagógiai érettségét kétségbe vonjam, hiszen sok dolog közrejátszhat egy ilyentermészetű megítélésnél, de igenis el kell itélni minden olyan megnyilatkozást, amely megbontja a pedagóguskollektiva egységét, széthúzást, torzsalkodást szitva.

Elsősorban az iskola igazgatójának a feladata, hogy

megakadályozzon minden ilyenirányú romboló munkát, de feladat hárul ebben a tekintetben a felsőbb szervekre is, amelyek nem egyszer intézkedéseikkel segítik elő ennek a káros megkülönböztetésnek a továbbélését.

a/ A jó pedagógus-közösség kialakításának fontos előfeltétele és kísérője egymás munkájának megbecsülése, a kölcsönös tisztelet mind a nevelő személye, mind pedig az oktatott tárgy iránt.

Ha a tanulók azt tapasztalják, hogy a tanárok egy része lekicsinylően vélekedik a testnevelés szerepéről és jelentőségéről, ha azt veszik észre, hogy a testnevelés érdemjegyeinek alapját nem a tárgyilagos elbírálás, hanem a többi tárgyakhoz való igazodás képezi, akkor a testnevelés súlya a tanulók szemében lecsökken, aminek nyilvánvalóan negatív kihatása van a tanár nevelő munkájának eredményére is - bármilyen odaadással és erőfeszítéssel igyekeznek azt végezni.

b/ A nevelőközösség létrehozásához elengedhetetlenül szükséges a nevelési célkitűzések egységének megteremtése.

A nevelési célkitűzések egységének kérdését most itt a testnevelés szemszögéből kívánom megközelíteni. Nehezen képzelhető el a testnevelő tanár beilleszkedése a pedagógus-kollektívába és a testnevelésnek fontos nevelési tényezőként való elismertetése, ha a testnevelés elé az iskola egységes nevelési célkitűzésétől eltérő célokat állítunk. A testnevelést - és annak minden megnyilvánulását -

alá kell rendelni a szocialista nevelés célkitűzéseinek, és nem engedhető meg, hogy a számszerű eredmények, a csúcsok hajhászása közepette öncélúvá válják.

Az a testnevelő tanár, aki alapvető feladatának nem a szocialista szemléletű, mindenoldalúan fejlett közösségi ember kiformálását tekinti, akinek tevékenysége nem tükrözi ennek a célkitűzésnek az elérésére való törekvést, az nem segíti elő a nevelő-kollektiva egységes célkitűzésének megteremtését, következésképpen nem járul hozzá a jó nevelő-közösség kialakításához. Az ilyen testnevelő tanár maga rekeszti ki saját magát a pedagógus-kollektívából, szigeteli el egész nevelői tevékenységét, és kerül szembe fokozatosan saját testületével, amellyel való sorozatos összeütközése súlyosan kihat munkájára, személyére és a testnevelés megbecsülésére.

Természetesen a dolog fordítva is fennáll. Az a testület, amelynek tagjai között akadnak olyanok, akik pedagógiai rövidlátásból, tudatlanságból, vagy egyszerűen rosszindulatból képtelenek a testnevelést az iskola egységes nevelési célkitűzése megvalósításának eszközeként - a nevelés egyéb területeivel szervesen összefüggő, elválaszthatatlan, fontos területként - felfogni, és ezen felfogásbeli "eltérésüket" érzékeltetik is alkalomadtán vagy állandóan, abban a tantestületben nehezen fog kialakulni a célkitűzések egysége, és nehezen, vagy egyáltalában nem jön létre jó nevelői kollektiva.

c/ Ugyanigy alapvető fontosságu a jó nevelő-közösség kialakítása szempontjából az egységes elvek szem előtt tartása a nevelésben alkalmazott módszerek tekintetében.

Makarenkó az egységes elvek alapján történő nevelési eljárásoknak igen nagy jelentőségét tulajdonított, és úgy tekintette, mint a pedagógus-kollektiva kialakításának és megszilárdításának egyik fontos eszközét.

"Egyetlen pedagógusnak sincs joga - írja Makarenkó - egyedül, saját kockázatára és saját felelősségére eljárni. Mindenütt pedagógus-közösséget kell létesíteni, mert semmiféle nevelési folyamatról nem lehet szó ott, ahol a nevelők nem egyesülnek közösségbe, ahol a közösségnek nincs egységes munkaterve, egységes hangja, egységes és pontosan meghatározott állásfoglalása, bánásmódja a gyermekekkel szemben. Ezért jobb, ha öt gyenge nevelőnk van, akik közösségben egyesülnek, egységes elvek, elgondolások szerint, egységes stílusban és együttesen dolgoznak, mint tíz jó pedagógusunk, aki külön-külön dolgozik, mindegyik úgy, ahogy neki tetszik". 19

Éppen ezért nem lehet szemétkönyvi afelkett, hogy a rend, a fegyelem és általában a tanulók magatartása, alapvető erkölcsi normák betartása tekintetében egy testületben a legkülönbözőbb felfogásokkal és eljárásokkal találkozunk. Ha az egyik nevelő eltűri a hányásveti magatartást, a másik nem, ha az egyik tanár óráján lehet rendetlenkedni, a másikén nem, akkor nem lehet egységes eljárás.

rásról beszélni.

A testnevelési órán megkivánt katonásabb megatartás elszigetelt követelménnyé válik, ha ez csak erre az órára szorítkozik. Ott ahol a testnevelési foglalkozásokon megkövetelt katonás megatartást - bizonyos vonatkozásban - a többi órákon is meghonosítják - a határozott felállást megszólításkor, a gesztikulálás nélküli beszédet, a megatartás rendezettebb, fegyelmezettebb formáját -, ott éppen az ebben a tekintetben is megnyilvánuló egységes eljárás következményeképpen hamarabb alakul ki a közösség, hamarabb szilárdul meg a fegyelem.

Az egységes nevelői eljárásnak, az alkalmazott módszerek egységének megcsúfolását jelenti az a nem egy iskolánál még ma is jelentkező felfogás, hogy a fegyelem és rend megteremtése egyedül a testnevelő tanár "reszortja". Magam is tudok olyan esetekről, amikor a rendetlenkedő, féktelenkedő nebulókat a nevelők "szokásszerűen" a testnevelő tanárhoz irányították "megnevelés" céljából. Akit Jóska bácsihoz küldtek, az már tudta, hogy annak ~~nem~~ nem jó vége lesz. Ha nyaklevesek nem is csattantak el - erre nincs bizonyítékom -, de Jóska bácsi volt az elismert "rendcsináló" és mint ilyen: a hivatásos "ítéletvégrehajtó". Ő osztotta ki a büntetéseket, ellenőrizte azok teljesítését; ő volt, akitől félni kellett, mert "rettenetes szigorú", és általában Jóska bácsi nagy "tekinthetőnek" örvendett, - amire büszke is volt. A tantes-

tület tagjai pedig - élükön az igazgatóval - boldogok voltak, hogy akadt ember, aki mindegy "hivatalból" vállalta a nevelés "kényesebb" részeit, ők pedig így nyugodtan eltanitgathattak. A nyugodtság természetesen csak annyit jelentett, hogy a rendetlenkedőket azzal igyekeztek jobb belátásra bírni, hogy megfenyegették: "mindjárt elküldünk Jóska bácsihoz!", ami a szerzett tapasztalatok hatására általában rövid ideig használt is.

Jóska bácsi "módszereit" nem kívánom tovább fejtegetni, csupán arra szerettem volna rámutatni, milyen fonák helyzetet teremt az egységes nevelői eljárások, módszerek ilyen értelmezése, mennyire megbontja a pedagógus-közösséget, és milyen kárt okoz az egész nevelési eljárásnak.

Az említett példa kétségtelenül nem tekinthető tipikus esetnek, de az meglehetősen elterjedt felfogás, hogy a testnevelés, a testnevelő tanár az iskolai rend és fegyelem kialakítása tekintetében egyedülállóan fontos szerepet tölt be, amiből azt a következtetést vonják le, hogy annak megteremtése elsősorban és nagyjából a testnevelő tanár feladata. Ezért van aztán az is, hogy egy-egy kivonulás, vagy iskolai ünnepség alkalmával egyedül a testnevelő tanár igyekszik sippal, hanggal és minden erővel rendet teremteni, irányítani, szervezni, míg a tantestület többi tagjai, vagy nagy része az "eseményektől" tisztos távolságban figyeli a helyzet alakulá-

sát, hogy aztán csatlakozzék a "kész" oszlophoz, esetleg magában, vagy éppen kartársainak megjegyze: "nagyszerűen rendet teremtett a testnevelő tanár", vagy rosszabb esetben: "nehát mégiscsak furcsa, hogy egy testnevelő tanár ilyen nehezen tud rendet csinálni", és nem jut eszébe, hogy a rend és a fegyelem kialakítása és megszilárdítása nem a testnevelő tanár kizárólagos feladata, hanem valamennyi nevelőnek egyformán kötelessége.

Előfordul azonban az is, hogy éppen a testnevelő tanár nem alkalmazkodik a nevelőtestület egységes eljárásához, és nem tekinti magára nézve kötelezőnek az egységes követelményekhez való ragaszkodást. Hányszor fordul elő még ma is az, hogy a sport területén jó eredményeket felmutató, de egyébként haszontalan, hanyag növendékekkel szemben a testnevelő tanár elnéző, sőt engedékenységre ösztönzi kollégáit is, rendszerint azszé érelve, hogy "csak nem fogod megbuktatni, vagy megróni az iskola legjobb sportolóját, aki annyi dicsőséget szerzett az intézetnek!"

Ez a magatartás szemben áll a pedagógus-kollektiva egyik fontos feltétele: a követelmények egységének elvével, de szemben áll a szocialista testnevelés elé állított feladattal is.

A nevelési cél, a célokból fakadó követelmények és a cél elérésére szolgáló módszerek, eljárások dolgában egységes felfogást kell képviselni a nevelőtestület

minden tagjának. Csak ez biztosíthatja a pedagógus-kollektiva kialakulását és megszilárdulását, és ez jelent biztosítékot a nevelés célkitűzéseinek megvalósítása tekintetében is.

Az iskola tantestületének egységes ráhatása jelenti azt az erőt, amely képes arra, hogy átgyurja az egyént, kiformalja jellemét és a társadalom értékes tagjává tegye.

3/ A testnevelés nevelő hatása kiterjed a szocialista jellem formálásának egész területére. Ezt a hatást azonban nem egyedül, elszigetelten és nem önmagától, spontánul fejt ki. A testnevelés csak egy eszköze a nevelésnek - és csak mint az egységes, szervezett nevelői ráhatás részterülete értékelhető.

"Semmiféle eszközt nem fogadhatunk el sem jónak, sem rossznak - írja Makarenkó -, hogyha más eszközöktől, az egész rendszertől, a nevelőhatások összességétől függetlenül vizsgáljuk."²⁰

A testnevelésre is áll az a megállapítás, hogy lehetetlen valamely nevelési eszköz értékét magának a terminusnak etikai színezetéből levezetni. Ahogy a munka, vele párhuzamosan haladó oktatás, politikai és erkölcsi nevelés nélkül semmiféle nevelő eredménnyel sem jár, hanem semleges folyamat marad, ugyanúgy a testnevelés is hatástalan a politikai és erkölcsi ráhatás egész rendszeréből kiszakítottan.

A testnevelés tehát a jellemnevelés területén is csak mint a nevelés egységes rendszerének része hozhat jó eredményt. Az egységes nevelési komplexus keretében pedig a testnevelés pedagógiai értékét elsősorban a nevelő személyisége határozza meg.

Irodalom:

1. Makarenkó művei. /Akadémiai Kiadó + Tankönyvkiadó
Bp. 1955./
2. Kairov: Pedagógia. /Közoktatásügyi Kiadó Vállalat.
Bp. 1950./
3. B.M. Tyeplov: Pszichológia. /Tankönyvkiadó, Buda-
pest, 1953./
4. Dr.Kardos Lajos: A lélektan alapproblémái és a
pavlovi kutatások. /Akadémiai Kiadó
Budapest,1957./
5. Dr.Kardos Lajos: Lélektan. Tanítóképzők II.osztálya
számára. /Tankönyvkiadó, Bp./
6. Dr.Ágoston György: A közösségi nevelés az uttörőmoz-
galomban. /Szocialista Nevelés
Könyvtára 53.sz. Budapest./
7. B.G.Ananyev: A jellem kialakulása. /Szocialista Ne-
velés Kiskönyvtára 14.sz. Közok-
tatásügyi Kiadó Vállalat. Bp.1951/
8. M.I.Kalinin: A kommunista nevelésről. /Szikra kiadás.
Budapest,1958./
9. F.I. Szamaukov: A testnevelés szovjet elmélete. /Kéz-
irat gyanánt. Budapest,1950./
10. Mátrai László: Jellemtan. /Karakterológia./ /Országos
Közoktatásügyi Tanács,Bp.1943./
11. Payot: Az akarat nevelése. /Fränklin Társulat kiadása/
12. Vezérfonal a testnevelés és sport kérdéseinek tanulmá-
nyozásához. /Sport Lap- és Könyvki-
adó Vállalat. Bp. 1951./

Jegyzetek.

1. B.G. Ananyev: A jellem kialakulása. /Szocialista Nevelés Kiskönyvtára. 14.sz. - Közoktatásügyi Kiadó Vállalat, Budapest, 1951. - 43.old./
2. Magyar Szocialista Munkáspárt művelődés politikájának irányelvei. /Kossuth Könyvkiadó.1958. - 31.old./
3. Kardos Lajos: Lélektan. Tanítóképzők II.osztálya számára /Tankönyvkiadó, Budapest.- 160.old./
4. U.o. /161.old./
5. B.M. Tyeplov: Pszichológia. /Tankönyvkiadó, Bp.1953. - 161.old./
6. Kardos Lajos: Lélektan. Tanítóképzők II.oszt.számára. - 135.old./
7. B.M. Tyeplov: Pszichológia /135.old./
8. Kairov: Pedagógia. /Közoktatásügyi Kiadó Vállalat. Bp. 1950. - 373.old./
9. B.M.Tyeplov: Pszichológia. /145.old./
10. U.o. /160.old./
11. F.I.Szamsukov: A testnevelés szovjet elmélete. /Kézirat gyanánt. Bp. 1950.II.sz.jegyzet 5-6-old./
12. U.o. 5.old.
13. Kairov: Pedagógia. 378.old.
14. Makarenkó művei./Akadémiai Kiadó + Tankönyvkiadó.Budapest, 1955.V.kötet. 369-370.old./
15. Kairov: Pedagógia./384.old./

16. M.N. Zaharova: M.I.Kalinin a testnevelésről c. cikkéből./Sport és Testnevelés.V.évf.5.sz.4.old./
17. N.A.Lupagyina: A testnevelés ideológiai irányítása c. cikkéből./Vezérfonal a testnevelés és sport kérdéseinek tanulmányozásához.Sport Lap- és Könyvkiadó Vállalat.Budapest,1951. 42.é./
18. Makarenkó művei./V.kötet.264.old./
19. U.o. 165.old.
20. U.o. 103.old.

